

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Lastensuojelun työntekijöiden merkitys sijoitettujen nuorten osallisuuteen

Annika Juntunen & Vilja Kinnunen

Opinnäytetyö, Toukokuu 2023

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ

Toukokuu 2023
Sosionomikoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät

Annika Juntunen
Vilja Kinnunen

Nimike

Lastensuojelun työntekijöiden merkitys sijoitettujen nuorten osallisuuteen

Toimeksiantaja

Osallisuuden aika ry

Tiivistelmä

Lastensuojelun sijaishuollon lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistamisessa työntekijät ovat keskeisessä roolissa. Nuoret kaipaavat läsnäoloa sekä avointa ja luottamuksellista yhteistyötä. Avoimen ja luottamuksellisen yhteistyön myötä nuoret saavat mahdollisuuden kokea tullessa kuulluksi ja heillä on mahdollisuus saada kokemus osallisuudesta.

Opinnäytetyön tehtävänä oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa. Tavoitteena oli selvittää, millä tavoin sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat omalla toiminnallaan edistää nuorten osallisuuden toteutumista. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat: mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymistä? mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi? Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Haastattelut suoritettiin loka-joulukuussa 2022 ja aineisto analysoitiin tammi-huhtikuussa 2023.

Tulosten mukaan osallisuutta on vahvistanut vuorovaikutussuhteen luominen ammattilaisen ja asiakkaan välille, työntekijän aito kuunteleminen sekä lapsen mukaan ottaminen prosessiin. Osallisuuden esteenä on koettu olleen valta-asetelmat, työntekijöiden joustamattomuus sekä se, ettei nuorta ole kohdattu yksilönä. Opinnäytetyömme jatkokehitysideana on tutkimus sijaishuollon työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista aihepiiriin ympäriltä. Jatkotutkimuksella voisi selvittää esimerkiksi selittäviä tekijöitä osallisuuden toteutumattomuuteen johtavista syistä muun muassa rajoitustoimenpiteiden osalta. Asiaa voisi tutkia esimerkiksi resurssien sekä työntekijöiden kompetenssin näkökulmasta.

Kieli

suomi

Sivuja 51

Liitteet 1

Liitesivumäärä 1

Asiasanat

Osallisuus, lastensuojelu, sijaishuolto, dialogisuus

THESIS

May 2023

Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9

80200 JOENSUU, FINLAND

+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors

Annika Juntunen

Vilja Kinnunen

Title

The Impact of Child Protection Workers on the Participation of Young People in Care

Commissioned by

Osallisuuden aika ry

Abstract

Child protection workers play a key role in enabling the inclusion of children and young people in child protection foster care. Young people need to be present and to work together in an open and trusting way. Open and confidential cooperation enables young people to feel heard and gives them the opportunity to experience participation.

The aim of the thesis was to survey the experiences of young people who had lived in foster care in child protection on their inclusion in foster care. The aim was to find out how professionals working in foster care could promote the participation of young people through their own activities. The research questions of the thesis are: Which practices of the workers have contributed to the experience of participation? What could be developed in employees' activities to strengthen participation? The research method was semi-structured thematic interviews and the data was analysed using content analysis. The interviews were conducted in October-December 2022 and the data were analysed in January-April 2023.

According to the results, participation was strengthened by the creation of an interactive relationship between the professional and the client, genuine listening to the worker and involving the child in the process. Participation was perceived to be hindered by power structures, inflexibility on the part of the workers and not treating the young person as an individual. The idea for the further development of our thesis is a study of the views and experiences of foster care workers around the topic. Through further research, it would be possible, for example, to find out explanatory factors for the reasons leading to non-inclusion, for example in relation to restraint measures. It would be valuable to explore this issue, for example, from the point of view of resources as well as the competence of workers.

Language

Finnish

Pages 51

Appendices 1

Pages of Appendices 1

Keywords

participation, child welfare, foster care, dialogue

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Nuori lastensuojelun asiakkaana	6
2.1	Lastensuojelun nykytila.....	6
2.2	Lastensuojelua ohjaavat lait ja sopimukset.....	7
2.3	Lastensuojelu	10
2.4	Sijaishuolto	12
2.5	Nuoruus elämänvaiheena	14
3	Osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa	15
3.1	Osallisuus käsitteenä	15
3.2	Osallisuus lastensuojelussa.....	16
3.3	Vuorovaikutus ja dialogisuus osallisuuden edistäjinä	19
4	Toimeksiantajana Osallisuuden aika ry	21
5	Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt.....	23
6	Tutkimustehtävä	25
6.1	Laadullinen opinnäytetyö	25
6.2	Puolistrukturoitu teemahaastattelu	27
6.3	Aineiston käsittely	28
6.4	Aineiston analysointi	29
7	Tulokset	31
7.1	Kokemusasiantuntijoiden määritelmä osallisuudesta	31
7.2	Osallisuutta edistäneet toimintatavat.....	32
7.3	Osallisuuden esteenä olleet toimintatavat.....	34
7.4	Kokemusasiantuntijoiden toiveita	37
8	Pohdinta.....	39
8.1	Johtopäätökset.....	39
8.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	43
8.3	Ammatillinen kasvu	46
8.4	Opinnäytetyön prosessi, hyödynnettävyys ja jatkokehitysideat.....	47
	Lähteet	49

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymysrunko

1 Johdanto

Nuoruus ikäkautena on paitsi irtautumista vanhemmista myös oman identiteetin löytämistä kasvun ja kehittymisen myötä (Marttunen & Karlsson 2013, 8–9). Joskus kasvamiseen liittyy kipukohtia, tai lapsen perheessä on haasteita, joita ratkotaan yhdessä ammattilaisten kanssa. Aiheemme opinnäytetyöhön valitsimme kiinnostuksesta lastensuojeluun ja siellä tehtävään työhön. Meitä kiinnosti lastensuojelun merkitys nuoren kasvuun ja kehitykseen sekä osallisuuteen. Olemme molemmat työskennelleet lastensuojelun sijaishuoltoyksikössä ja perehtyneet lastensuojelutyöhön sekä nähneet sen merkityksen nuoren arjessa.

Opinnäytetyö lähti liikkeelle meidän tarpeestamme tutkia nuorten osallisuutta lastensuojelun sijaishuollossa. Lastensuojelulain (417/2007, LSL) luvussa 4, Suomen perustuslain (731/1999, PL) 6 §:n 3 momentissa, YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa sekä sosiaalihuollon asiakaslain 10 § määrittellään lasten osallisuutta. Lapsen osallisuus tulisi aina olla lähtökohtana lasten kanssa tehtävässä työssä. (Saastamoinen 2010, 65–66.) Opinnäytetyön tehtävänä oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa. Tavoitteena oli selvittää millä tavoin sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat omalla toiminnallaan edistää nuorten osallisuuden toteutumista. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat: Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymistä? Mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi?

Toimeksiantajana opinnäytetyölle toimi Osallisuuden aika ry. Osallisuuden aika on järjestö, joka kehittää lastensuojelunpalveluja yhteiskehittämisen periaatteella. Järjestö hyödyntää kokemusasiantuntijoita ja asiakasnäkökulmaa palvelujen kehittämisessä. Osallisuuden aika ry kouluttaa lastensuojelun ammattilaisia sekä vie kokemusasiantuntijoilta saatua tietoa eteenpäin ylemmille tahoille. Haastateltavat opinnäytetyötä varten saimme toimeksiantajalta. Haastatteluun osallistumalla nuorella on ollut mahdollisuus kertoa, miten hän kokee osallisuuden sekä millä tavoin osallisuus on toteutunut lastensuojelussa hänen kohdallaan.

2 Nuori lastensuojelun asiakkaana

2.1 Lastensuojelun nykytila

Vuonna 2020 lastensuojelun kustannukset olivat kokonaisuudessaan 1,2 miljardia. Tästä noin kolme neljäsosaa kohdistui sijaishuollon kuluihin. Koska sijaishuolto on yhteiskunnallisesti hyvin kallis keino tarjota apua perheille ja lapsille, resurssit palvelujen jatkuvalla kehittämiselle tulisi olla hyvät. Tutkimuksissa tulisi ottaa huomioon yhteiskunnan olosuhteiden muutokset. Muun muassa sijaishuollossa elävien kokemuksia, palvelujen toimivia elementtejä ja palvelun vaikuttavuutta tulisi seurata jatkuvasti. Laadukkaan ja kriittistä tarkastelua kestävän sijaishuollon takaamiseksi tulee tuottaa tutkimusta kasvatuksellisista keinoista sekä lain määrittämien rajoitustoimenpiteiden vaikuttavuudesta. Tutkimusten lisäksi yhteiskunta tarvitsee avointa ja kehittämisorientoitunutta keskustelua sijaishuoltoa koskevista ilmiöistä. Yhteiskunnan tulee vahvistaa pysyviä rakenteita kehittämistyön ja ammattilaisten kouluttamisen osalta. Näin tulevaisuudessa saadaan kokemusasiantuntijoiden ääntä kuuluviin yhä enenevässä määrin ja voidaan kehittää palveluja todellisia tarpeita vastaaviksi. Kokemuseräisen tiedon nostaminen esille vaatii, että yhdistetään käytännön sosiaalityö ja kehittämistyö. Nämä yhdistämällä kehittämistyötä voidaan toteuttaa säilyttämällä asiakkaiden ja työntekijöiden arkitodellisuus. (Lastensuojelun keskusliitto 2022.)

Yleisesti lastensuojelun tilanne Suomessa kaipaa kehitystä. Lapsen ollessa sijaishuollossa tulee huomioon ottaa lapsen lisäksi myös koko muu perhe. Palveluja tarkasteltaessa eri asiakasryhmille palveluja tarjoavien palvelujen on tehtävä keskenään yhteistyötä. Yhteistyön vahvistamiseksi olisi tärkeää kehittää kansallisesti vaikuttavia ohjaus- ja valvontarakenteita. Ohjaus- sekä valvontatyö erityisesti lastensuojelun sijaishuollon osalta tarvitsee kehittämistä. Omavalvonta on yksi keino valvoa toimintaa, mutta myös siinä on aukkoja. Mikäli lastensuojelun asiakkaille annettaisiin laajemmin tietoa omista oikeuksistaan sekä asemastaan, olisi heidän helpompaa kertoa kohtaamistaan epäkohdista. Jotta lapsen oma sosiaalityöntekijä voisi osaltaan toteuttaa laadukasta asiakaspalvelua, tulisi hänellä olla tarpeeksi aikaa tutustua lapsen tilanteeseen

ja lapseen. Lastensuojelun palveluissa tulisi noudattaa sille asetettuja laatukriteerejä ja toiminnan ohjaamiseksi niiden tulisi olla kansallisesti velvoittavia ja sitovia. (Lastensuojelun keskusliitto 2022.)

Sotekuva-sivuston indikaattorista (taulukko 1) voimme päätellä, että kustannukset lastensuojelun laitos- ja perhehoidon osalta ovat nousseet joka vuosi, vuosien 2017–2020 aikana. Vuodesta 2017 vuoteen 2020 kustannukset ovat nousseet keskimäärin noin 7 % vuosittain. Keskimäärin koko Suomessa kustannukset ovat olleet 2020 vuonna 161,1 euroa asukasta kohti. Ero suurimman (Vantaa ja Kerava 239,9 euroa) ja pienimmän (Pohjanmaa 96 euroa) välillä on noin 2,5-kertainen. Kustannukset eivät jakaannu tasaisesti Suomen hyvinvointialueiden välillä. Lastensuojelun laitoksien ja perhehoidon luokkaan kuuluvat lastensuojelun laitokset, muu lasten laitoshoido, perhekodit, sijaisperhehoito ja näiden palvelujen tuottajien asiakaspalveluostot. Sivustolta ei käy ilmi, mistä erot ja kustannusten nousu johtuvat. (Sotekuva 2023.)

Taulukko 1 Lastensuojelun laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannukset, koko Suomi (Sotekuva 2023).

2.2 Lastensuojelua ohjaavat lait ja sopimukset

Lastensuojelulaki ohjaa viranomaisia toimimaan vanhempien tukena lapsen kasvatuksessa sekä tarjoamaan tarvittaessa perheen tarvitsemia tukipalveluja.

Lastensuojelua toteutetaan yksilöllisesti laaditun asiakassuunnitelman pohjalta. Lastensuojelun keskeinen periaate on edistää lapsen suotuisaa kehitystä sekä tukea vanhemmuutta. Lastensuojelu pyrkii ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä tarttumaan ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kaikissa tilanteissa on huomioitava lapsen etu. Mahdollisuuksien mukaan lastensuojelun palveluja tulee ensisijaisesti toteuttaa avohuollon palveluina. Näiden ollessa riittämättömiä, tulee sijaishuolto järjestää viivytyksettä. Toteutettaessa lastensuojelua, on selvitettävä lapsen toivomukset ja otettava ne huomioon kehitystason edellyttämällä tavalla. (LSL.)

LSL, 1 §: Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Suomessa valtiovalta kuuluu kansalle ja kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan sekä elinympäristönsä kehittämiseen. Valan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa toiminnassa on noudatettava lakia. Perustuslaki turvaa kaikille ihmisille oikeuden yhdenvertaisuuteen, vapauteen, turvallisuuteen ja koskemattomuuteen. Lain mukaan lapsia on kohdeltava tasarvoisesti ja heitä koskevilla päätöksillä tulee huomioida lapsen mielipide kehitystä vastaavasti. Jokaiselle on turvattava riittävät sosiaali- ja terveystalvet sekä edistettävä väestön terveyttä. Lisäksi julkisen vallan on tuettava perheen ja lasten huolenpidosta vastaavien tahojen mahdollisuuksia turvata lapsen yksilöllinen kasvu ja kehitys. (PL.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, SHL) tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta. Lain tarkoitus on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä asiakaskeskeisyyttä tarjoten oikeus hyvään palveluun. Lisäksi lain tarkoitus on turvata tarpeenmukaiset ja riittävät talvet sekä tarjota muita hyvinvointia edistäviä toimenpiteitä yhdenvertaisina kaikille. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on myös parantaa yhteistyötä hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon ja kunnan sekä muiden toimijoiden välillä. Sosiaalihuoltolaki ohjaa palvelujen toteuttamista ja tarjoamista jokaiselle kansalaiselle oikeutettuihin sosiaalihuollonpalveluihin. Sosiaalihuoltolaissa sosiaalipalveluilla tarkoitetaan hyvinvointialueen sosiaalipalveluja sekä toimia, joilla edistetään ja ylläpidetään yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia

ja turvallisuutta sekä osallisuutta. Sosiaalipalveluja on järjestettävä jokapäiväisen selviytymisen tueksi, asumiseen liittyvään ja taloudellisen tuen tarpeeseen, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi, väkivalta, hyväksikäytöstä ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen, mielenterveys- ja päihdeongelmista aiheutuvaan tarpeeseen. (SHL.)

Hallintolakia (434/2003, HL) sovelletaan kaikissa viranomaistoimissa. Lakia sovelletaan myös valtion liikelaitoksissa, julkisoikeudellisissa yhdistyksissä sekä yksityisissä laitoksissa, mikäli ne hoitavat julkisia hallintotehtäviä. Hallintolakia sovellettaessa hallintosopimuksella tarkoitetaan viranomaisen toimivaltaan kuuluvaa sopimusta julkisen tehtävän hoitamisesta tai sopimusta, joka liittyy julkisen vallan käyttöön. Hallintosopimusta tehtäessä tulee noudattaa hyvän hallinnon perusteita. Lisäksi on sopimusta laadittaessa riittävällä tavalla turvattava niiden henkilöiden oikeudet, joita sovittava asia koskee. Hallintolaissa säädetään käsiteltäviä asioita koskevista asiakirjoista ja määräajoista käsitellä asiat. Hallinnossa asioivia on viranomaistaholta kohdeltava tasapuolisesti ja viranomaisen on käytettävä toimivaltaansa ainoastaan lain mukaan hyväksyttävien tarkoituksiin. Käsitellessään asioita, viranomaisen tulee pyrkiä järjestämään palvelut asianmukaisesti ja tuloksellisesti. Viranomaisella on myös tiedotusvelvollisuus toimintaa, oikeuksia ja palveluja koskien sekä huomioitava toimivaltansa rajat. 11 § mukaan *“Hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee”*. (HL.)

Lasta on suojeltava fyysiseltä ja psyykkiseltä väkivallalta sekä huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lasta tulee kasvattaa ymmärtäen ja turvaa ja hellyyttä tarjoten sekä edistää itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL) ohjaa lapsen oikeutta tavata vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu, pitää yhteyttä tai olla ajoittain vanhemman luona. Lapsen huoltajiksi määritellään lapsen vanhemmat, tai ne henkilöt, joille lapsen huoltajuus on määrätty. (LHL.)

Huoltajan tehtävänä on tarjota lapselle turvallinen ympäristö kasvaa. Huoltajalla on oikeus päättää kaikesta lapsen hoitoon, kasvatukseen, koulutukseen, asuinpaikkaan, harrastuksiin sekä muihin henkilökohtaisiin asioihin liittyvistä tekijöistä.

Huoltajan velvollisuus on kuulla lasta häntä koskevissa asioissa lapsen ikätaso huomioiden. Lasta koskevissa asioissa toimii huoltaja edustajana, jollei laissa ole toisin säädetty. Lapsen huoltajien velvollisuus on vastata yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä. Huoltajat tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty. Tarvittaessa lapselle voidaan määrätä edunvalvoja. Syitä edunvalvojan määräämiselle voi olla huoltajan estyminen päätöksen tekoon tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Lapselle järjestettävistä tapaamisista on aina laadittava kirjallinen sopimus. (LHL.)

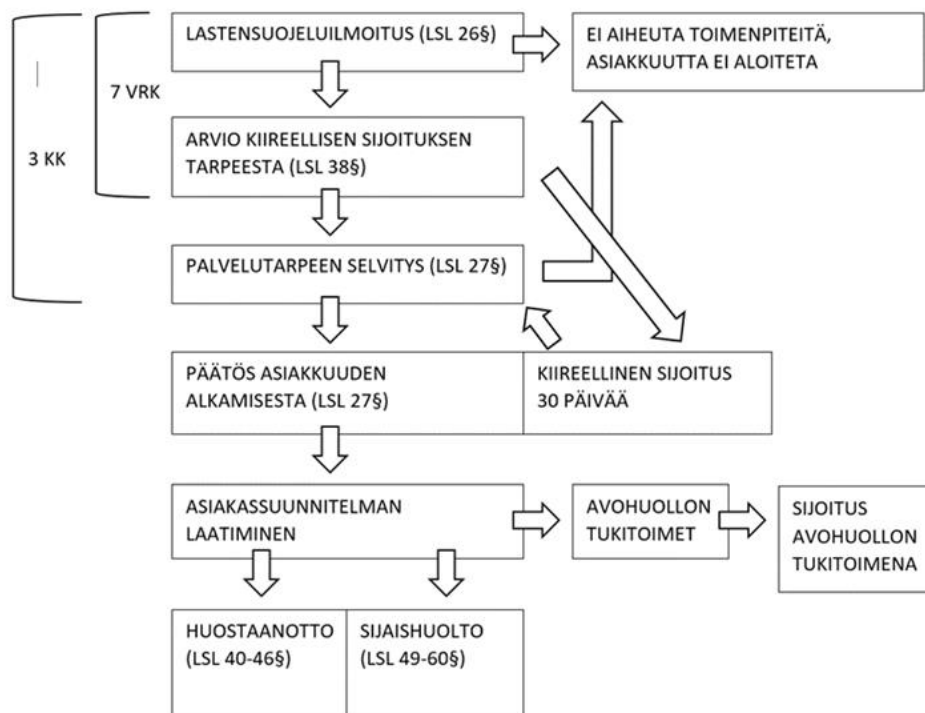
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kertoo lastensuojelun käsikirjassa (2023a) lastensuojelua ohjaavan edellä mainittujen lakien lisäksi: laki sosiaalialan asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), laki lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (619/1996) sekä perhehoitolaki (263/2015). Lisäksi Suomen valtio on allekirjoittanut YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, missä on nähtävillä lasten oikeudet sekä allekirjoittaneiden valtioiden viranomaisille asetetut velvoitteet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

2.3 Lastensuojelu

Lastensuojelu on laaja kokonaisuus. Se voidaan suuressa kuvassa nähdä kaikkien lasten suojeluna. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023) lastensuojelun käsikirjan mukaan laajemmin toteutettava lasten suojelu ei ole pelkästään lastensuojeluviranomaisten vastuulla. Lasten suojelu koskee myös muita viranomaisia ja kaikkia kansalaisia. Hyvinvointialueilla on velvollisuus järjestää ehkäisevää lastensuojelua, jota tehdään edistämällä lasten ja nuorten hyvinvointia, ennen kuin varsinaista lastensuojelun tarvetta ilmenee. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä ehkäisevän lastensuojelun tärkeitä toteuttajia ovat neuvola, päivähoido sekä koulu. Lastensuojelu määritellään laissa laajasti, mutta sitä ohjaavat aina seuraavat periaatteet: vaikuttaminen lasten yleisiin kasvuolosuhteisiin, vanhempien tukeminen lapsen kasvatuksessa sekä varsinainen lasten suojelutehtävä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

Lastensuojelun tarkoituksena on turvata kaikille lapsille oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.)

Lastensuojelua on ehkäisevän lastensuojelun lisäksi lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota järjestetään tilanteessa, jolloin lapsi ja hänen perheensä ovat lastensuojelun asiakkaita. Suurin osa lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta toteutetaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimilla, joiden tavoitteena on lapsen ja hänen perheensä elämäntilanteen paraneminen ja kuntoutuminen. Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi tavoitteelliset terveydenhuollon tai oppilashuollon tukipalvelut. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutettaessa tulee laatia asiakassuunnitelma. Avohuollon ollessa riittämätön tuki on lapsella oikeus sijaishuoltoon tai huostaanottoon. Lisäksi lastensuojelun tukitoimena on jälkihuolto, joka tukee sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sijaishuollon tai muiden lastensuojelutointen päätyttyä. (Araneva 2016, 173–180; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.) Lastensuojeluprosessia on havainnollistettu kuviossa 1 (Heikkilä, Rantaeskola & Suikkanen-Malin 2018, 52).

Kuvio 1 Lastensuojeluprosessi (Heikkilä ym. 2018, 52).

2.4 Sijaishuolto

Lastensuojelun sijaishuolto tarkoittaa järjestelyä, jossa lapsi tai nuori sijoitetaan hänen huoltajansa vastuusta toiseen perheeseen tai laitokseen tilapäisesti tai pidemmäksi aikaa. Sen tavoitteena on turvata lapsen tai nuoren kasvu, kehitys ja hyvinvointi silloin, kun hänen oma kasvuympäristönsä ei ole hänelle turvallinen ja sopiva. (Araneva 2016, 302; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon, jos Lastensuojelulain 40 §:n ehdot täyttyvät. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen koskien lapsen huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa. Huostaanoton syynä voi olla se, että lapsen kasvuoloissa on vakavia puutteita tai lapsen oma käytös aiheuttaa vakavaa vaaraa hänen kasvulleen ja kehitykselleen.

(Saastamoinen 2010, 22–24.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun taikka kiireellisesti tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolelle (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a).

Sijaishuollon muotoja ovat huostaanotto, kiireellinen sijoitus, sijoitus väliaikaismääräyksellä, sijaishuolto avohuollon tukitoimena, sijoittaminen jälkihuoltona sekä sijoittaminen yksityisesti (Saastamoinen 2010, 57–63). Sijaishuoltoa voidaan järjestää usealla eri tavoilla. Sitä voidaan järjestää perhehoidossa, ammatillisessa perhekodissa, laitoshuollossa tai muuna lapsen tarpeita vastaavana sijoitusmuotona. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.) Lastensuojelulakiin ei ole kirjattuna mikä sijaishuollon muoto missäkin tilanteessa tulee valita. Periaatteena sijaishuoltopaikan valinnassa on huolehtia yksilöllisesti lapsen edusta sekä tarpeista ja etsiä niitä vastaava sijaishuoltopaikka. (Araneva 2016, 302–304; Saastamoinen 2010, 7.)

Sijaishuollon aikana lapsella on erityisiä oikeuksia, kun hänet sijoitetaan oman kotinsa ulkopuolelle. Oikeudet tulee turvata koko lapsen sijaishuollon ajan ja niihin tulee kiinnittää huomiota. Lapsella on oikeus laadukkaaseen sosiaalihuoltoon, hyvään kohteluun sekä hänen tarpeistansa käsin valikoituun sijaishuoltopaikkaan. Sijaishuollon aikaisesta lapsen oikeuksien toteutumisesta ovat vastuussa sijoittavan hyvinvointialueen sosiaaliviranomaiset, sijaishuoltopaikan

työntekijät sekä lapsen vanhemmat. Kaikkia osapuolia velvoitetaan toimimaan yhteistyössä lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. (Saastamoinen 2010, 1–2.)

Lapsen ollessa sijoitettuna sijaishuollon laatu ja sisältö tulisi ottaa huomioon. Kaiken toiminnan tulee toteutua lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisesti ja tällöin laitoksessa annetun hoidon ja kasvatuksen sisältö määräytyy lapsen huoltolain 1 §:n nojalla. Sijaishuoltopaikasta lapsen tulisi saada hoito ja kasvatus, jotka sisältävät lapsen arjesta huolehtimisen sekä perushoidon. Hoito ja kasvatus tulisi kuitenkin toteuttaa jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ja lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Sijaishuoltopaikan tehtävänä on järjestää lapselle hänen etunsa mukainen ”*tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö ja -olosuhteet sekä taata hänen fyysinen ja psyykinen turvallisuutensa*”. (LHL; Saastamoinen 2010, 1–2.)

Sijaishuollon aikana sijaishuoltopaikan tulee huolehtia lapsen tai nuoren perustarpeista, kuten ravinnosta, terveydestä sekä koulunkäynnistä. Jotta tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö ja -olosuhteet sekä fyysinen ja psyykinen turvallisuus tulisi huomioiduksi laadukkaasti, sijaishuollon tehtävänä on kohdella lasta niin, että hänellä on mahdollisuus tuntea itsensä hyväksytyksi. Lapsella on oikeus saada sijaishuollosta ymmärtämystä, turvaa, hellyyttä sekä huolenpitoa. Tärkeä osa lapsen arjen toteuttamista on siis luoda ympäristö, missä lapsella on mahdollisuus tuntea tulevansa kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. (Araneva 2016, 322; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.) Sijaishuollon aikana pyritään myös ylläpitämään lapsen tai nuoren suhdetta hänen vanhempiinsa, sisaruksiinsa sekä hänen muihin läheisiin ihmisiinsä, jos se nähdään lapsen edun mukaiseksi. Sijaishuollon tavoitteena on aina lapsen tai nuoren palautuminen takaisin hänen omaan perheeseensä, kun se on mahdollista ja turvallista. Tämän vuoksi sijaishuollon aikana tehdään jatkuvaa yhteistyötä lapsen biologisen perheen kanssa ja pyritään tukemaan heidän kasvatuskyykyään. Sijaishuollon lopettamisessa tulee huomioida lapsen tai nuoren tarve turvalliseen ja sujuvaan siirtymiseen takaisin omaan perheeseensä tai itsenäiseen elämään. (Araneva 2016, 180–181, 326; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

Lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevän henkilöstön kelpoisuusvaatimukset säädetään lastensuojelulain 60 §:ssä. Sijoitus on itsessään lapselle traumatisoiva kokemus ja usein taustalla on muitakin kokemuksia, mitkä ovat vaikuttamassa lapsen hyvinvointiin. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että sijaishuollossa työskentelevä henkilöstö on ammattitaitoista. (Saastamoinen 2010, 97–98.) Lapsen kehitystä, kasvua ja erityistarpeita käsittelevien teorioiden hallitseminen lisää ammattilaisen mahdollisuuksia lapsen käytöksen taustalla olevien syiden ymmärtämiseen. Sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset tekevät kasvatustyötä ja ovat pääasiassa vastuussa siellä elävien nuorten arjesta. Työntekijän tehtävänä on työskennellä ammattilaisena hyödyntäen reflektiivistä työtettä, minkä on tarkoitus tukea asiakkaan arjen toimintoja. Työskentelyssä korostuvat asiakkaan vahvuuksien tukeminen, elämäkokemusten käsittely ja asiakkaan toimijuuden vahvistaminen. Vuorovaikutustaidot, dialogisuus sekä työntekijän oman toiminnan reflektointi ovat sijaishuollossa työskentelevän työntekijän ammatillisuuden lähtökohtia ja ne ovat keskeisessä roolissa ammattilaisen ja lapsen vuorovaikutussuhteen muodostumisessa. (Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi 2017, 26.)

2.5 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoruus on ikäkausi lapsuuden ja aikuisuuden välissä. Nuoren kehitystä on määräämässä ainakin neljä aihepiiriä. Fysiologiset muutokset ja fyysinen kypsyminen, kognition kehitys, sosiaalisten piirien laajentuminen ja sosiaaliskulttuuriset ympäristön muutokset. (Nurmi ym. 2014, 258–268.) Marttusen ja Karlssonin (2013) mukaan nuoruusiän kehitys alkaa siitä, kun murrosiän biologiset muutokset alkavat. Varhaisnuoruutta ohjaa usein fyysiset muutokset. Silloin nuorella alkaa puberteetti, jota seuraa kasvupyrähdys sekä sukukypsyyden työstäminen. Nopeiden fyysisten muutosten seurauksena varhaisnuoruusiässä mielialat, käytös sekä ihmissuhteet ailahtelevat kovasti. Keskinuoruudessa korostuu itsenäistyminen sekä seksuaalinen kypsyminen suhteessa omaan kehoon. Keskinuoruudessa myös on opittu jo hillitsemään varhaisnuoruudessa enemmän esiintyvää tunnetilojen ailahtelua. Keskinuoruudessa fyysinen kehitys tasaantuu sekä kavereiden merkitys korostuu. Myöhäisnuoruuden aikakautta kuvaa

lisääntynyt kiinnostus ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan. Nuori aloittaa oman arvomaailmansa, ihanteidensa sekä päämääriensä muodostamisen. (Marttunen & Karlsson 2013, 7–9.) Nuoruusiässä tehdyt valinnat ovat luomassa pohjaa tulevaisuudelle ja tässä iässä saadun ohjauksen merkitys nuoren elämään on oleellinen (Nurmi ym. 2014, 142,162).

Kehitys on aina yksilöllistä. Nuoruusikään liittyy vahvasti aivojen voimakas kehitys läpi nuoruusiän. Pisimpään kehitystä jatkavat aivoalueet, jotka ovat ohjaamassa esimerkiksi tunteiden tunnistamista, käyttäytymisen säätelyä sekä vaativampaa oman toiminnan suunnitelmallista ohjausta. Aivot ovat nuoruusiässä myös herkempiä erilaisten ärsykkeiden haitallisille vaikutuksille, kuten päihteille, voimakkaalle stressille sekä psyykkisille traumailla. (Marttunen & Karlsson 2013, 7.)

Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen vuonna 2021 toteuttaman Kouluterveyskyselyn avulla on tehty selvitystä nuorten hyvinvoinnin tilasta sekä siihen liittyvistä haasteista. Suurin osa lapsista ja nuorista koki olevansa tyytyväisiä elämäänsä. Toteutetun kyselyn perusteella vuosien 2019–2021 välisenä aikana elämäänsä tyytyväisten nuorten osuus on kuitenkin laskenut. Joka neljäs nuorista koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Kokemukset mielenterveyteen liittyvistä haasteista ovat kyselyn tuloksissa selkeästi nähtävillä. Kyselyn mukaan yläkouluikäisistä tytöistä 53 % ja pojista 17 % oli ollut huolissaan omasta mielialastaan kuluneen vuoden aikana. Saman ikäryhmän tytöistä 30 % ja pojista 8 % oli viimeisen kahden viikon aikana kokenut kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. (Terveys ja hyvinvoinnin laitos 2023b.)

3 Osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa

3.1 Osallisuus käsitteenä

Ihmisen hyvinvoinnin erääksi perustaksi nähdään oman itsensä kokemus merkityksellisenä osana jotain yhteisöä tai laajemmalti osana yhteiskunta.

Suomalaisessa sosiaalipedagogikassa osallisuus nähdään monisyiseksi käsitteeksi, joka kuvaa käsitteenä niin ihmisen ja yhteisöjen välistä suhdetta, kuin myös yhteiskunnan ja ihmisen välistä suhdetta. Kun ihminen saadaan liikkeelle, tulemaan muiden seuraan ja osallistumaan toimintaan muiden kanssa, se voi parhaassa tapauksessa olla vahvistamassa hänen osallisuuden perustaansa. (Nivala & Ryyänen 2013, 10; 32.)

Osallisuuden kokemus on aina yksilöllinen, ihmisen oma kokemus. Se kuitenkin muodostuu osallistumisen, toiminnan ja vaikuttamisen seurauksena. Koska kokemus on aina subjektiivinen, osallisuuden kokemusta on hankala mitata ja arvioida. Sosiaali- ja terveyspalveluissa osallisuus nähdään monitasoisena ilmiönä, jota voidaan tarkastella yhteiskunnan-, palvelujärjestelmän- ja asiakkaan palvelutapahtuman tasolla. Kun osallisuutta tarkastellaan yksilötasolla, se tarkoittaa asiakkaan ottamista mukaan oman asiansa käsittelyyn. Osallisuus ilmenee tuolloin esimerkiksi sujuvana vuorovaikutuksena, mahdollisuutena olla suunnittelemassa omaa palvelutapahtumaansa sekä olla osana päätöksentekoa. (Kivinen ym. 2020, 270.)

Pajulammi (2014) määrittelee osallisuuden itseään koskevien tietojen saamisen oikeuden ja itseään koskeviin asioihin vaikuttamisen kautta. Osallisuutta on se, että yksilöllä on valta ja mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä elämänsä koskevissa asioissa. Pajulammin mukaan osallisuudessa on nähtävillä kaksi elementtiä- yksilöllinen ja yhteisöllinen. Kun ihminen osallistuu, hän voi tuntea itsensä arvokkaaksi. Tämän lisäksi häntä ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan on mahdollistettava osallisuus. (Pajulammi 2014, 141.)

3.2 Osallisuus lastensuojelussa

Osallisuuden käsite lastensuojelussa on saanut ratifioidun merkityksen 2008 vuoden alussa, uuden lastensuojelulain astuessa voimaan. Laissa näkyy vahvasti osallisuuden tärkeys, sillä sen luku 4 keskittyy käsittelemään lapsen osallisuutta. (Nivala & Ryyänen 2013, 12–13.) Myös perustuslain 6 §:n 3 momentissa ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa sekä Sosiaalihuollon

asiakaslain 10 §:ssä määritellään lasten osallisuutta. Edellä mainituissa laeissa ja sopimuksissa nostetaan esille lapsen olevan asianosainen omassa lastensuojeluasiassaan siitä riippumatta, minkä ikäinen hän on. (Saastamoinen 2010, 65–66.) Juridisesta näkökulmasta osallisuudessa on nähtävillä eri vahvuisia muotoja. Juridisesta kannalta katsottuna lapsen osallisuus pitää sisällään lapsen puhevallan, lapsen kuulemisen, lapsen mielipiteen selvittämisen ja lapsen näkemyksen esittämisen sekä lapsen näkemyksen huomioon ottamisen. (Pajulammi 2014, 144–148.)

Lapsen näkemykset tulisi ottaa lastensuojelussa huomioon lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti ja häntä tulisi kohdella tasa-arvoisesti yksilönä. Lapsella on oikeus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tavalla. Hänellä on siis oikeus olla mukana hänen oman etunsa turvaamiseksi tehtävän työn toteuttamisessa, kehittämisessä ja arvioimisessa. Hänellä on oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista sekä mahdollisuus ilmaista mielipiteensä niihin liittyen. Lapsen osallisuus on aina lähtökohta lapsien kanssa tehtävässä työssä. (Araneva 2016, 183–184; Saastamoinen 2010, 65–66.)

Thomas (2002) nostaa esille näkökulman siitä, että osallisuuden tutkiminen vaatii sen jakamista niin, että sen eri osat ja suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemuksen on mahdollista muuttua niiden mukaan. Thomasin näkemyksen mukaan yksi osallisuuteen kuuluva ulottuvuus on valitsemisen mahdollisuus. Lapsella tulisi olla valta valita osallistuuko esimerkiksi prosessin suunnitteluun tai johonkin toimintoon. Osallisuuden yksi muoto voi siis olla myös osallistumisesta kieltäytyminen. Toisena osallisuuden ulottuvuutena voidaan nähdä tiedonsaannin mahdollisuus. Tällöin lapselle annetaan tietoa hänen omasta tilanteestaan, prosessistaan sekä oikeuksistaan ja roolistaan siinä. Kolmantena ulottuvuutena on vaikutusmahdollisuus päätöksentekoprosessiin. Tämä pitää sisällään muun muassa sen, mitä asioita tapaamisissa käsitellään ja keitä ihmisiä tapaamiseen osallistuu. Neljäntenä ulottuvuutena voidaan nähdä itsensä ilmaisemisen mahdollisuus ja mahdollisuus tuoda esille omia ajatuksiaan sekä mielipiteitään. Viidentenä ulottuvuutena mainitaan mahdollisuus avun ja tuen saantiin itseilmaisussa. Tämä tarkoittaa sitä, että aikuisien tehtävänä olisi auttaa lasta ilmaisemaan ajatuksiaan niin, että hän tulee ymmärretyksi.

Viimeisenä ulottuvuutena on mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä. (Thomas 2022, 174–176.)

Osallisuuden vahvistamisen ollessa tavoitteena, työntekijän asenne sekä ilmapiiri ovat keskeisessä roolissa. Työntekijän tehtävänä on luoda vuorovaikutustilanteeseen pedagoginen ilmapiiri ja rakentaa dialoginen prosessi. Tämä on tarpeellista, koska yksilöllä on aina aktiivinen rooli omassa identiteettityössään. Vaikka lapsella tai nuorella olisi vaikeuksia, häntä tulisi silti haasteista huolimatta pyrkiä lannistumatta kannustaa osallistumaan ja osallisuuteen. (Timonen-Kallio 2010, 15.) Lasten osallisuudesta huolehtiminen ja sen näkyminen asiakastyössä edellyttää sitä, että se on yhtenä työskentelyä ohjaavana periaatteena muiden rinnalla. Pienten lasten tai vauvojen kohdalla lapsen osallisuus voi olla sitä, että hänestä puhutaan. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä enemmän osallistamisen mahdollisuuksia syntyy. Kouluikäisen lapsen kanssa osallisuutta voidaan toteuttaa jo monipuolisemmin ja tällöin painopiste muuttuu yhteisöllisempään suuntaan. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165–166.)

Thomas (2002) on esittänyt teorian liittyen lasten ja nuorten osattomuuden kokemuksiin. Hän on pohtinut, voisivatko kokemukset johtua siitä, ettei lasten ja nuorten tosiasiallisesti anneta osallistua prosessiin riittävästi. Hän esittää, että lasten kokemukset siitä, ettei häntä kuulla, ovat vähentämässä lapsen mielenkiintoa prosessiin osallistumisesta. Tämä johtaa tilanteeseen, jolloin työntekijät eivät oleta yksilön haluavan osallistua toimintaan ja yksilölle syntyy kuva siitä, että työntekijät eivät odota osallistumista. (Thomas 2002, 88.)

Hotarin, Ornasen ja Pösön (2013) kirjoittamassa artikkelissa kerrotaan, että tutkimuksen mukaan merkityksellisenä tekijänä sosiaalialan työntekijän toiminnassa on näyttäytynyt työntekijän taito ja mahdollisuus kohdata yksilö. Tutkimuksen mukaan nuori kaipaa tapaamisissa aikuisten puolelta läsnäoloa sekä avointa ja luottamuksellista yhteistyötä. Tämän myötä nuorella on mahdollisuus kokea tullessa kuulluksi sekä saada kokemus osallisuudesta. Artikkelin mukaan nuorten kokemuksista on noussut esiin erityinen tarve yksilölliseen huomioimiseen sekä aitoon kuunteluun. Artikkelin mukaan nuorilla on kyky aistia aikuisen todellinen läsnäolo tai sen puute. (Hotari ym. 2013, 159–161.)

3.3 Vuorovaikutus ja dialogisuus osallisuuden edistäjinä

Mönkkönen (2018) käsittelee teoksessaan työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta sekä dialogisuutta. Mönkkösen mukaan kohtaaminen asiakastyössä on ammattilaisten yksilöllinen tapa kohdata ihminen, missä suurin tekijä on ammattilaisen oma asenne kohtaamiseen. Vuorovaikutus on käsitteenä hyvin laaja. Kohtaamiseen ja kommunikaatioon vaikuttaa yksilöiden, yhteisöjen, organisaatioiden ja kulttuurien välillä tapahtuvat suhteet. Vuorovaikutus ihmisten välillä näyttäytyy vuorovaikuttajien kykynä olla tilanteessa läsnä, kuinka he näkevät toisensa tai antavat yksilölle tämän tarvitseman tilan. Jokainen kohtaaminen ja vuorovaikutustilanne on erilainen. Vuorovaikutustilanteessa olevat yksilöt ovat vaikuttava tekijä tilanteiden erilaisuuteen ja näin ollen samoja toimintatapoja ei voi käyttää jokaisessa tilanteessa. Kaikilla vuorovaikutuksen osapuolilla on oma osuutensa vuorovaikutuksen onnistumiseen. Asiakkaalle voi olla hyvin positiivinen vaikutus onnistuneesta kohtaamisesta, ja tämä voi edesauttaa asiakasta saamaan myönteisiä muutoksia omaan elämäänsä. Onnistuneen kohtaamisen myötä asiakkaalle voi herätä halu muuttaa toimintatapojaan. (Mönkkönen 2018, 2.1.)

Onnistuneen kohtaamisen vaikutukset realisoituvat esimerkiksi ristiriita- tai konfliktitilanteissa. Ammattilaisen ja asiakkaan välisessä suhteessa työntekijän on toimittava tavoilla, jotka edistävät asiakkaan etua ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Asiakkaan edun saavuttaminen edellyttää työntekijältä toimintaa, joka on aika ajoin ristiriidassa asiakkaan omien toiveiden ja mielipiteiden kanssa. Tällaiset ristiriitatilanteet edellyttävät työntekijältä toiminnan perustelemista siten, että asiakkaan on mahdollista ymmärtää toiminnan taustalla olevat syyt. Tällaisissa tilanteissa on vaarana, että asiakkaan ja työntekijän välille rakentunut luottamusuhde heikkenee. Samanaikaisesti haastavat tilanteet mahdollistavat luottamusuhteen vahvistamisen, mikäli työntekijä onnistuu perustelemaan toiminnan merkitykset riittävän laadukkaasti. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2002, 22–23.)

Vuorovaikutus voi Mönkkösen (2018) mukaan näyttäytyä esimerkiksi negatiivisena vallankäyttönä. Vuorovaikutustilanteet voivat olla myös hyvin haavoittavia, koska jokainen vuorovaikuttaja tuo tilanteisiin oman historiansa, kulttuurinsa ja

ajatuksensa millä tavoin hän kokee maailmaa. Tämän vuoksi luottamus vuorovaikuttajien välillä on tärkeää. Ihmiset aistivat paljon ympärillä olevista ihmisistä sanattomien viestien ja olemuksen perusteella. Mönkkösen mukaan asiakkaat tunnistavat nopeasti, mikäli työntekijä esittää olevansa muuta kuin on. Paras tapa kohdata asiakas on olemalla oma itsensä. (Mönkkönen 2018, 2.1.)

“Dialogi tarkoittaa vuoropuhelua ja tapaa kommunikoida” (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a). Dialogisuus on käsitys siitä, kuinka ajattelemme ja millä tavoin olemme suhteessa toiseen ihmiseen. Dialogisessa vuoropuhelussa herätellään eri näkökulmia ja etsitään sekä löydetään uusia vaihtoehtoja asioille. Dialogisissa korostuu vuorokuuntelu, jossa kiinnostutaan toisesta ihmisestä ja halutaan ymmärtää toisten näkemyksiä sekä oppia kuuntelemaan ja ymmärtämään myös itseään. Dialogisuuden tärkeitä periaatteita ovat uteliaisuus toisesta ihmisestä, kuulla ja tulla kuulluksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a.)

Mönkkönen (2018) kertoo kirjassaan vastavuoroisuuden olevan yksi dialogisen vuorovaikutuksen tärkeä elementti. Näin jokainen vuorovaikutuksessa toimiva yksilö voi vaikuttaa vuorovaikutuksen etenemiseen. Asiakastyössä tämä voidaan nähdä siten, että kumpikaan osapuoli ei määritä ehtoja vaan toimitaan yhteistyössä. Yleensä dialoginen kohtaaminen vaatii luottamuksen yksilöiden välille. Dialogisessa suhteessa ei ole kyse vain vuorovaikuttajien yhteen sulautumisesta vaan uudenlaisen alueen muodostamista yksilöiden välille. Ensisijainen tavoite dialogisuudessa ei ole analysoida ongelmia vaan muodostaa tasavertainen suhde missä vallitsee hyvä keskusteluyhteys. (Mönkkönen 2018, 5.1–5.3.)

Dialogisuudella lastensuojelutyössä ammattilaisten ja perheen välillä tavoitellaan avointa ja suoraa keskustelua, jossa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Tuolloin dialogissa herää uusia vaihtoehtoja ja näkökulmia, jotka voivat tuoda uutta tietoa ja luoda ymmärrystä kohti yhteistä päämäärää. Tarkoitus ei ole muuttaa toista ihmistä tai hänen ajatteluaan vaan luoda tietoa, tehdä tila, jossa asioita tutkitaan yhdessä. Dialogisissa voidaan parhaimmillaan lisätä ymmärrystä itsestä ja muista ja oppia vastavuoroisesti toisiltaan. Se perustuu tasavertaiseen vastavuoroisuuteen sekä molemminpuoliseen arvostukseen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a.)

4 Toimeksiantajana Osallisuuden aika ry

Toimeksiantajanamme toimii järjestö nimeltä Osallisuuden aika ry. Järjestö on aloittanut toimintansa vuonna 2014. Toiminta on lähtenyt liikkeelle helsinkiläisen Nuoret kehittäjät – lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän pohjalta. (Osallisuuden aika ry 2023.) Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, joka on oman kokemuksensa kautta tietoinen palvelun käyttämisestä. Kokemusasiantuntijat koulutetaan kokemusasiantuntijatoimintaan. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022b.)

Osallisuuden aika ry on järjestö, joka kehittää lastensuojelun palveluja asiakasnäkökulmasta. Järjestö käyttää ja hyödyntää nuorilta saamaansa tietoa niin lastensuojelun ammattilaisten kouluttamiseen kuin lastensuojelun palvelujen kehittämistä yhteistyössä päättävien tahojen kanssa asiakasnäkökulmaa hyödyntäen. Osallisuuden aika ry:n avulla palvelujen käyttäjät sekä niiden tuottajat voivat tasavertaisina osallistujina pohtia ja edistää parempaa lastensuojelua. Järjestö toimii yhteiskehittämisen periaatteella. Lastensuojelun asiakkaana olleille nuorille mahdollistetaan oman äänensä kuuluviin saaminen yhteistyössä sosiaalityön kanssa. (Osallisuuden aika ry 2023.)

Osallisuuden aika ry:n esitteessä (2023) on kuvattu yhteiskehittämisen tarkoittavan, ”*palvelujen kehittämistä ja tiedon tuottamista nuorten ja ammattilaisten yhteistyönä*” (Osallisuuden aika ry 2023). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kuvailun mukaan yhteiskehittäminen on asiakkaan ja ammattilaisen välistä kumppanuutta, jossa haastetaan hierarkkista vuorovaikutusta. Se on dialogisesti tapahtuva tapahtumasarja asiakkaan ja ammattilaisen välillä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Tarkemmin yhteiskehittämisen voi nähdä yhteistutkimisena (Hietala, O. & Rissanen, P. 2017, 169).

Yhteistutkiminen voidaan määritellä toiminta- tai ajattelutapana ja eräänlaisena menetelmänä toteuttaa sosiaalityötä. Yhteistutkimista toteutetaan vuorovaikutuksessa, jossa on vähintään yksi ammattilainen ja yksi palveluiden käyttäjä. ”Tutkijoilla” tulee tilanteessa olla sama intressi, jota pyritään yhdessä pohtien

kehittämään. Menetelmässä avainasemassa ovat tasavertaisuus ja avoin asiantuntijuus. Yhteistutkimisessa avoin asiantuntijuus voidaan käsittää monien näkökulmien tuomisenä yhteen, jonka myötä yksilön näkökulma kaventuu. Ammattilaisten tulee myös kyetä avaamaan käytäntöjä omalta alaltaan sekä omaa ammatillisuuttaan palvelujen käyttäjille. Yhteistutkimisen tärkeitä tekijöitä ovat osallistujien vapaaehtoisuus sekä osallistujien välinen luottamus. Työotteena menetelmässä käytetään narratiivista työtettä. (Palsanen 2013, 8–12.)

Narratiivisella työskentelytavalla tarkoitetaan prosessia, missä yksilön identiteettiä ja toimijuuden rakentumista peilataan koko elämäkertomukseen. Tämä voi sekä kaventaa tai laajentaa näkökulmia ja vahvistaa voimavaroja entisestään. Yksilön on mahdollista oppia ymmärtämään narratiivisen työskentelyn kautta omia kokemuksia ja valintoja palaamalla menneisyyden tapahtumiin tai päästä menneisyyden aiheuttamista häpeän tunteista. (Nousiainen, Petrelius & Yliruka 2016, 14–15.) Palvelujen kehittämisen ohella osallistujat saavat mahdollisuuden voimaantumisen kokemukseen kääntämällä omia haastavia kokemuksiaan voimavaroiksi. Voimaantuminen eli empowerment on yksilön oman toimijuuden ja osallistumisen sekä vaikutusvallan lisääntymistä hänen omassa elämässään (Nivala & Ryyänen 2013, 23). Työtekijöille kokemus puolestaan mahdollistaa ammatillista kasvua ja työssä jaksamista. Yhteistutkimisessa avainasemassa on myös tieto siitä, miten yhdessä tuotettua kehittämisideaa lähdetään viemään eteenpäin. (Palsanen 2013, 8–14.)

Osallisuuden aika ry järjestää säännöllisesti kokoontuvaa ”Nuorten kehittäjäryhmää”. Ryhmään osallistuvilla nuorilla on taustallaan lastensuojelunasiakkuus. Erilaisten teemojen käsittelyn yhteydessä nuoren on mahdollista tuoda ilmi oman kokemuksensa kautta lastensuojelussa hyvin toimineita asioita tai asioita, jotka vaativat kehittämistä. Ryhmä voi itse toivoa minne tietoa viedään. Nuoret voivat myös itse olla tiedon välittäjiä eteenpäin. (Osallisuuden aika ry 2023.)

Järjestö hyödyntää toimintansa kautta saatua tietoa lastensuojelun ammattilaisten kouluttamisessa. Osallisuuden aika ry on mukana erilaisissa koulutuksissa ja seminaareissa. Järjestö hyödyntää tietouttaan myös sosiaalialan opiskelijoiden kouluttamiseen. Koulutuksiin osallistumisessa järjestön

kokemusasiantuntijoilla on tavoitteena tuoda lastensuojelun kokemusääntä esiin eri tasoilla yhteiskunnallisesti kattavasti. Osallisuuden aika ry tekee valtakunnallisesti nähtävää vaikuttamistyötä lastensuojelun kehittämisen hyväksi. Järjestö pyrkii lisäämään yhteiskunnan tietoutta lastensuojelusta. Olemalla mukana keskusteluissa julkisesti järjestö tavoittelee lastensuojelun negatiivisen leiman vähentämistä. Osana valtakunnallista vaikuttamistyötä on kehittämistarpeiden ja onnistumisten tuominen näkyvästi ilmi. (Osallisuuden aika ry 2023.)

5 Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Kääriälän ja Hilamon (2023) laatima tutkimus käsittelee kodin ulkopuolisia sijoituksia. Tilastollisesti laaditusta tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan sijoitettuna olleiden lasten kohdalla luvut ovat selkeästi huolta herättävämpiä mielen-terveyshäiriöiden, koulutuksen, taloudellisen tilanteen, rikollisuuden ja päihteiden käytön osalta, kotona kasvaneisiin lapsiin verrattuna. Tutkimuksessa on käytetty uutta tutkimusasetelmaa, missä on vertailtu sijoitettuja lapsia heidän sisaruksiinsa, jotka asuvat edelleen kotona. Näin on voitu tutkia perhetaustan ja geeniperimän vaikutuksia sisarusten välillä. Tutkimuksessa on voitu todeta, että sijoitetut lapset pärjäsivät kaikilla osa-alueilla heikommin sisarukseensa verraten. Tutkimuksen mukaan sijaishuollon kyky turvata lasten hyvinvointia on siis hyvin heikkoa. Tutkimuksessa on huomioitu myös käytösongelmia, mutta tämä ei ole muuttanut tutkimustuloksia. Tutkimuksessa on voitu todeta sijaishuoltolaitoksissa eläneiden lasten tilanteen olleen kaikista vaikein verrattuna esimerkiksi perhekoteihin. Tutkimuksen tulosten ei kuitenkaan voida olettaa vastaavan siihen, johtuvatko laajemmat ongelmat sijaishuollossa eläneiden lasten kohdalla sijaishuollosta vai aikaisemmista elämän kokemuksista. Tutkimuksen yhteiskuntapoliittinen näkemys on tuoda esille, että jopa Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa riittää valtavasti työtä lasten, nuorten ja perheiden tilanteen eduksi. Jatkossa olisi tärkeää tutkia millä tavoin sijaishuollon vaikuttavuutta ja laatua voitaisiin parantaa. Jatkotutkimuksia tulisi toteuttaa erilaisilla tutkimusasetelmissä sekä tutkimuspopulaatioilla. Tutkijoiden mukaan Suomessa tulisi keskittyä parantamaan sijoituksen laatua, mikäli ennaltaehkäiseviin palveluihin

panostaminen ei tuota toivottua tulosta. Tällä tutkijat ovat tarkoittaneet perusasioiden toimivuutta ja hyvien edellytysten tarjoamista elämään ja muutoksiin. Tutkimuksessa on tuotu esille, kuinka kyseisten tulosten esittäminen voi aiheuttaa stigmaa lastensuojelussa kasvavien lasten kohdalle. (Kääriälä & Hiilamo 2023)

Eronen ja Laakso (2016) ovat kirjoittaneet tutkimuskatsauksen vuosien 2010–2016 välillä tehdyistä kansainvälisistä tutkimuksista. Aiheena katsauksessa oli lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Laaditun tutkimuskatsauksen tavoitteena on ollut vahvistaa tutkimusperusteista sijaishuollon kehittämistä. Tuloksina tutkimuskatsauksessa tuodaan esille aineistoista jäsenettyjen artikkelien perusteella kolme eri lähestymistapaa. Lähestymistavat ovat ”tiivisti tuettuun perhehoitoon pohjautuvat vaihtoehdot laitoshoidolle”, ”terapeuttisesti orientoitunut laitoshoido” sekä ”sosiaalipedagoginen orientaatio laitostkasvatuksessa”. Näiden lisäksi katsauksessa esitetään toimintamalleja, toteutuksia käytännöstä sekä niiden vaikuttavuutta ja arviointia. Eronen ja Laakson mukaan tutkimuskatsauksen myötä olisi perusteltua kehittää perhehoitoa, työntekijöiden työtettä ja terapeuttista orientaatiota. Terapeuttisen orientaation kehittämisen myötä yksikköjen kokoja tulisi pienentää ja työntekijöitä lisätä. Sijaishuoltoa saataisiin kehitettyä vahvistamalla entisestään sosiaalipedagogista ajattelua ja toimintamallia. (Eronen & Laakso 2016.)

Sosiaalityön pro-gradu tutkielmassaan Laiho (2013) on tutkinut nuorten kokemusta osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Laihon tavoitteena on ollut selvittää, millaisia asioita nämä kokemukset sisältävät ja millaiset asiat vaikuttavat osallisuuden syntymiseen. Laadullisessa tutkimuksessa on haluttu tuoda esille nuorten ääni. Tutkimuksen tutkimustehtävänä on ollut saada selville, millä tavoin nuoret ovat kokeneet osallisuutta ja ovatko he tulleet kuulluksi. Aineistoa varten on haastateltu neljää (4) nuorta. Haastattelut ovat toteutettu teemahaastatteluina. Tutkimustulokset osoittivat nuorten kokemusten olleen hyvin yksilöllisiä ja kaikki haastateltavat toivat esiin omaa näkökulmaansa, joko negatiivisten tai positiivisten kokemusten kautta. Positiivisiksi kokemuksiksi nuoret olivat maininneet kuulluksi, arvostetuiksi ja huomioiduksi tulemisen. Lisäksi hyvää osallisuuden kokemusta on edesauttanut mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Nuoret kokivat osallisuuden toteutumattomuutta tilanteissa,

missä nuori on jäänyt sivulliseksi itseensä liittyvissä asioissa. Tutkielmaan osallistuneet haastateltavat ovat kokeneet saaneensa apua lastensuojelulta. (Laiho 2013.)

Nurmi (2015) on sosiaalityön pro gradussaan tutkinut lasten osallisuutta lastensuojelussa työntekijöiden näkökulmasta. Tutkielmassa on selvitetty millä tavoin lastensuojelussa työskentelevät ammattilaiset näkevät lasten osallisuuden toteutumisen. Tutkielmaan osallistuneet ammattilaiset ovat kirjoittaneet reflektiopäiväkirjaa ja käsitelleet kohtaamaansa lapsille mahdollistettua osallisuutta. Tuloksina tutkielmassa on saatu selville työntekijöiden kokeneen, että osallisuus toteutuu parhaiten avoimessa ja rennossa tilanteessa. Epäonnistumisia ammattilaiset kokivat tulleen lapsen ollessa jännittynyt tai vetäytynyt. Osallisuutta ei saatu toteutumaan, mikäli toiminta työntekijän, vanhempien tai muiden aikuisten puolelta ei tukenut sitä. Reflektiopäiväkirjoissa on mainittu osallisuuden toteutumiseen vaikuttavista tekijöistä hyvä vuorovaikutus, asiakkaan kanssa löydetty yhteisymmärrys ja tasavertainen kohtaaminen. Tutkielmassa kävi ilmi ammattilaisten kokevan, etteivät voi yksin edistää lapsen osallisuutta, vaan yhteistyö vanhempien ja muiden yhteistyökumppanien kanssa on oleellista. (Nurmi 2015.)

6 Tutkimustehtävä

6.1 Laadullinen opinnäytetyö

Tämän opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa. Tavoitteena oli selvittää, millä tavoin sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat omalla toiminnallaan edistää nuorten osallisuuden toteutumista. Työllä pyrittiin tuottamaan tietoa, jota lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat hyödyntää omassa työssään. Tavoitteena opinnäytetyössä oli saada kuuluviin lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten ajatuksia osallisuuden toteutumisesta sijaishuollossa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat

1. Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymistä?
2. Mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi?

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pidetään lähtökohtana todellisen elämän kuvaamista. Yleisesti ajatellaan, että todellisuus on monisyistä. Kaikki tulkitsevat sitä omista lähtökohdistaan. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on tutkia jotakin asiaa tai kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijat kuitenkin tulkitsevat saamiaan aineistoa omien arvolähtökohtien mukaan. Laadullisissa tutkimuksissa tutkijan rooli onkin tulkita tilanteita sekä niistä esiin nousseita ilmiöitä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadullinen tutkimus on empiiristä eli se pohjautuu erilaisiin aineistoihin ja niiden analysointiin. Teoreettisuus kuitenkin kulkee mukana tutkimuksen tekemisessä, jotta aineisto voidaan kiinnittää johonkin teoriaan, eli osaksi laajempaa kokonaisuutta. (Juhila 2023.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisimpiin ominaisuuksiin kuuluu se, että tutkimusta varten hankitaan kokonaisvaltaisesti tietoa. Aineisto koostuu luonnollisista ja todellisista tilanteista. Aineistoa kootaan pääsääntöisesti tutkittavan ilmiön tai asian kokeneilta ihmisiltä, eli tietoa kerätään ihmisiltä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysissä ei lähtökohtaisesti hyödynnetä teorian tai hypoteesien testaamista vaan aineistoa tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. Tutkijalla on valta siitä, mikä on hänen tutkimuksensa kannalta tärkeää. Laadullisessa tutkimuksessa tiedon hankinnassa käytetään laadullisia metodeja. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistoa hankittaessa metodeiksi valikoidaan sellaiset, joiden avulla tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Teemahaastattelu kuuluu laadullisen metodeihin. Tutkittava kohdejoukko valitaan tutkittavan asian tiedonhankinnan tai ilmiön pohjalta ja tutkimussuunnitelmia muokataan olosuhteiden mukaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää myös käsitellä tapauksia ainutlaatuisina ja muistaa tulkita aineistoa sen pohjalta. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Tämä opinnäytetyö on tehty hyödyntäen laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Opinnäytetyön tehtävänä oli nostaa esille sijoitettujen nuorten näkökulmaa osallisuuden toteutumisesta. Valitsimme laadullisen tutkimuksen, koska laadullisessa tutkimuksessa korostuu ihmisten kokemusten tutkiminen. Kokemusasiantuntijoiden haastatteluilla on saatu kerättyä yksilöiden henkilökohtaisia näkemyksiä opinnäytetyön aiheeseen liittyen.

6.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Tiedonkeruuta suunniteltaessa arvioidaan tarkasti, mikä aineistonkeruumenetelmä on tutkimuksen tavoitteiden, laadun ja kustannusten kannalta paras vaihtoehto. Tietoja voidaan kerätä kansalaisilta tai kotitalouksilta sekä suuremmilta yrityksiltä ja yhteisöiltä. (Tilastokeskus 2022a.) Tiedonkeruutavan valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa tutkimuksen tavoitteet, tietosisältö ja tutkimuskohteen valinta (Tilastokeskus 2022b). Aineistolähtöistä tutkimusta tehtäessä korostuu aineiston tärkeys. Tutkimus siis rakentuu aineistosta esiin nousseista asioista, aiheista sekä teemoista. Tällöin teoria rakentuu aineiston ympärille ja haastateltavien omat kokemukset sekä mielipiteet asioista saadaan nostettua esille. (Vuori 2023.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvailevat kirjassaan haastattelua aineistonkeruumenetelmänä. Haastattelun tarkoituksena on selvittää ihmisen kokemus asioista. Haastattelijat haluavat selvittää, mitä ihminen on kokenut tai mitä hän ajattelee. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa korostuu joustavuus. Haastattelijoiden on mahdollista esimerkiksi toistaa kysymyksiä, korjata väärinkäsityksiä sekä käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastattelussa joustavuus on etu myös siksi, että kysymyksen paikkaa voi vaihdella keskustelun myötä. Tällöin haastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen varassa, mutta siinä on tilaa myös tarkentaville kysymyksille. Haastateltaville on hyvä antaa kysymykset tai aihepiiri tietoon ennen haastattelua, jotta he kykenevät valmistautumaan siihen sekä tietävät, mihin tutkimukseen ovat lähteneet mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 3.1–3.1.1.) Kysymysten asettelussa haastattelijalla voi käyttää omaa harkintaansa ja reagoida haastateltavan kertomaan. Teemahaastattelussa

korostuu se, ettei kysymyksiä muotoilla täysin tarkasti etukäteen tai niitä ei esitetä aina samassa muodossa kaikille haastateltaville. Tutkija siis perehtyy tutkimusaihetta koskevaan kirjallisuuteen ja valitsee sen pohjalta kysymyksensä sekä päättää, mitkä ovat tutkimuksen näkökulmasta haastattelun keskeiset teemat. (Hyvärinen, Suoninen & Vuori 2023.)

Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä on hyödynnetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Aineisto on kerätty haastattelemalla sijaishuollossa eläneitä nuoria Microsoft Teams- sovelluksen välityksellä. Puolisstrukturoidun teemahaastattelun avulla on pyritty saamaan osallisuudesta avoimia mielipiteitä ja aitoja kokemuksia. Haastateltavat olivat tietoisia haastattelun nauhoittamisesta. Nauhoitukset on tuhottu niiden tultua tarpeettomiksi. Alun perin tarkoituksena oli haastatella vähintään viittä (5) sijaishuollossa ollutta nuorta. Prosessin myötä toimeksiantajan kautta neljä (4) haastateltavaa halusi osallistua haastatteluun. Puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti joustavan kysymyksenasettelun hyödyntämisen haastattelutilanteessa. Haastattelutilanne voi olla nuorelle haastateltavalle jännittävä tilanne ja puolistrukturoitua teemahaastattelua hyödyntämällä oli mahdollista muun muassa toistaa jokin kysymys tai esittää se uudelleen, mikäli haastateltava ei sitä ymmärtänyt. Kysymysten ja haastatteluiden tavoitteena oli saada vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

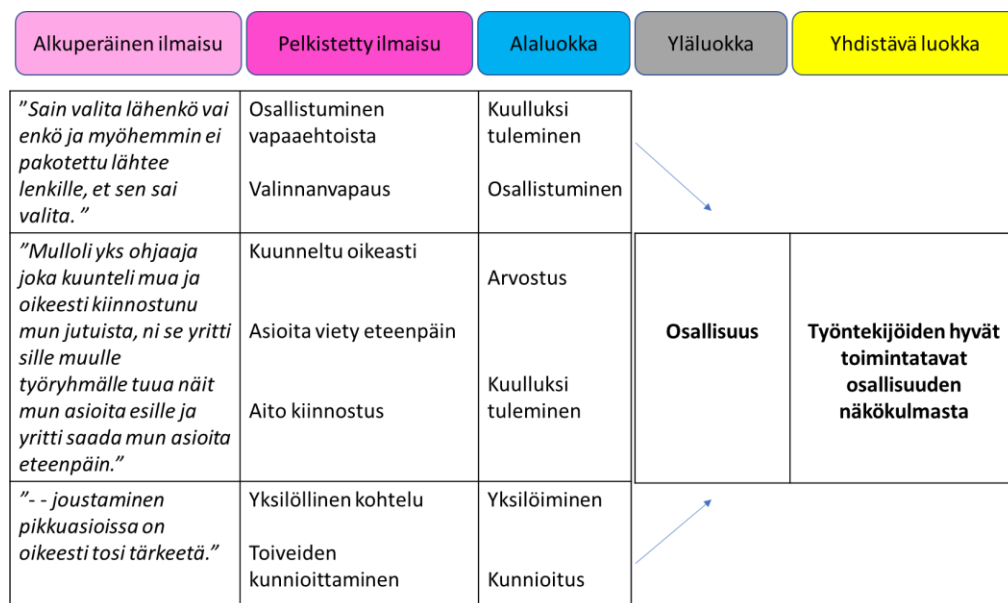
6.3 Aineiston käsittely

Litterointi on aineiston analyysin ensimmäinen vaihe, jossa tutkijalla on mahdollisuus perehtyä aineistoonsa tarkasti sekä tehdä havaintoja ja tulkintoja keräystä aineistosta. Litterointi tarkoittaa puheen ja toiminnan siirtämistä kirjoitettuun muotoon. Litteraatio on myös apuväline aineistoa järjestellessä sekä luokitellessa. Jos litteroinnin suorittaa liian huolimattomasti, siitä saattaa jäädä pois analyysin kannalta keskeisiäkin asioita. Jos litterointi suoritetaan liian tarkasti, se voi olla hankalasti tulkittavissa ja vastaus tutkimuskysymyksiin saattaa jäädä yksityiskohtien peittoon. Tämän vuoksi litterointi on hyvä suorittaa tarkasti ja omien tutkimuskysymysten mukaisesti. (Kallio 2023.)

Opinnäytetyötä varten on haastateltu neljää kokemusasiantuntijaa. Neljän haastattelun litteroinneista tuli tekstiä 30 sivun verran. Litteroinneissa fonttina on käytetty ”Calibri”, fontin kokona on ollut 11 ja rivinväli 1,15. Litteroinnin tarkkuuden tasona on ollut sanatarkka litterointi. Kuitenkin minimipalautteet on jätetty kirjaimatta. Tutkimuskysymysten osalta minimipalautteilla, eli äännähdyksillä ja em-pimisillä, ei ole ollut merkitystä haastattelusta saataviin tuloksiin, koska ne eivät kerro haastateltavien kokemuksista. Äännähdysten huomioiminen olisi voinut aiheuttaa väärää tulkintaa analysointivaiheessa.

6.4 Aineiston analysointi

Litteroinnin, eli aineiston keräämisen ja järjestämisen jälkeen aloitetaan sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jossa keskitytään siihen mitä asioita, aiheita ja teemoja haastatteluista on noussut esille. Sisällönanalyysiä voidaan hyödyntää kirjoitettujen tekstien, haastatteluiden sekä nauhoitetun puheen analysointiin. (Vuori 2023.) Aineistolähtöinen laadullinen analyysi voidaan nähdä kolmivaiheisena prosessina, johon kuuluvat kerätyn aineiston redusointi eli pelkistäminen, pelkistetyn aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.3).

Kuvio 2 Esimerkkikaavio toteutetusta sisällönanalyysistä (Mukaien Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.3.)

Kuviossa 2 on havainnollistettu toteutettu sisällönanalyysi. Opinnäytetyön sisällönanalyysi toteutettiin niin, että redusointivaiheessa litteroidusta aineistosta maalattiin erivärisiksi ne kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Nämä maalatut alkuperäisilmaukset siirrettiin toiselle Word-tiedostolle, taulukkoon. Listauksen jälkeen alkuperäiset ilmaukset pelkistettiin. Redusoinnin eli pelkistämisen jälkeen ilmaiset klusteroitiin, eli ryhmiteltiin teeman mukaan. Ryhmittelyn jälkeen ryhmitelty aineisto muutettiin teoreettisiksi käsitteiksi, eli aineisto abstrahoitettiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.3.)

Haastatteluista syntynyt materiaali vastasi opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Aineistoa kerättyä haastatteluissa toistuivat samat asiat teemojen ympärillä, jolloin aineisto alkoi toistamaan itseään eli saturoi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 3.4.1). Analyysia toteutimme keräämällä jokaisesta haastattelusta samaan teemaan kuuluvat asiat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Haastatteluista poimittiin pelkistettyjä ilmauksia jokaisesta kysymysosiosista. Haastatteluissa esille nousseet kokemukset jaoteltiin analyysin avulla seitsemän eri yhdistävän luokan alle ja luokat jaettiin vastaamaan molempiin tutkimuskysymyksiin. Taulukossa 2 on kuvattu aineistosta syntyneet seitsemän teemaa.

Tutkimuskysymys	Aineistosta jaotellut yhdistävät luokat
	1. Kokemusasiantuntijoiden näkemys osallisuudesta
Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymisessä?	2. Kuinka osallisuus on toteutunut sijaishuoltopaikoissa
	3. Työntekijöiden hyvät toimintatavat osallisuuden näkökulmasta
	4. Missä asioissa osallisuus ei ole toteutunut sijaishuoltopaikoissa
Mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi?	5. Työntekijöiden kehitettävät toimintatavat osallisuuden näkökulmasta
	6. Kokemuksia lastensuojelun toimivuudesta
	7. Kokemusasiantuntijoiden toiveita ja kehitysideoita sijaishuollon järjestäjille ja toteuttajille

Taulukko 2 Opinnäytetyön aineistosta syntyneet yhdistävät luokat

Taulukosta nähdään mitkä teemat vastaavat tutkimuskysymyksiin. Teemat 2–4 vastaavat tutkimuskysymykseen: mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat

edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymisessä? Teemat 5–7 vastaavat tutkimuskysymykseen: mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi? Teemahaastattelurunko ei ole ohjannut teemojen muodostumista. Haastatteluissa toistuneet asiat on koottu yleisimpiin teemoihin ja nimetty aihekokonaisuuksien mukaan.

7 Tulokset

7.1 Kokemusasiantuntijoiden määritelmä osallisuudesta

Opinnäytetyötä varten on haastateltu yhteensä neljää kokemusasiantuntijaa. Haastattelukysymysrunko löytyy opinnäytetyön liitteistä. Kaikki neljä haastateltavaa toimivat kokemusasiantuntijoina Osallisuuden aika ry:llä. Haastatteluissa kysyimme kokemusasiantuntijoilta, kuinka he ovat päätyneet mukaan Osallisuuden aika ry:n toimintaan. Kaikki haastateltavat kertoivat kokevansa tärkeäksi vaikutusmahdollisuuden ja oman äänensä kuuluviin tuomisen ja sen vuoksi lähenteensä mukaan järjestön toimintaan.

Haastattelun aluksi haastateltavia on taustoitettu kysymällä heidän sijoitustaustansa. Osa haastateltavista on ollut sijoitettuna varhaislapsuudesta lähtien, osa vasta nuoruudesta. Kaikki neljä haastateltavaa olivat olleet sijoitettuna useammassa kuin yhdessä sijoituspaikassa. Tästä johtuen heidän kokemuksensa lastensuojelun sijaishuollosta pohjautuvat useampaan kuin yhteen sijaishuolto- paikkaan. Kokemusasiantuntijoiden haastatteluiden perustella on luotu kuva heidän kokemuksestaan osallisuudesta ja sen toteutumisesta heille sijaishuoltoa järjestäneissä paikoissa. Kaikki tuloksen esittelyssä käytetyt suorat lainaukset ovat peräisin kokemusasiantuntijoiden haastatteluista. Tuloksessa on haluttu hyödyntää suoria lainauksia, sillä tavoitteena opinnäytetyössä on ollut saada nuorten ääni kuuluviin mahdollisimman tarkasti. Tässä käsitellään taulukossa 2 esillä oleva yhdistävä luokka 1:” Kokemusasiantuntijoiden näkemys osallisuudesta”.

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka he itse määrittelevät osallisuuden. Kaikki haastateltavat kokevat osallisuuteen kuuluvan mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja oman elämänsä kulkuun. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa tärkeäksi saada osallistua asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä koko lastensuojelun prosessin kulkuun: *”Saa vaikuttaa oman elämän kulkuun ja kaikkiin niinku asioihin, mitä siinä ympärillä on.”* Eräs haastateltavista vertaa prosessiin osallistumista mahdollisuutena olla yksi tasavertainen tiimin jäsen ammattilaisten rinnalla. Näin nuori saa tunteen siitä, että voi olla mukana vaikuttamassa asioihin ja hänellä on mahdollisuus tuoda esiin omat mielipiteensä ilman, että siitä rangaistaan. Osallisuutta haastateltavien mielestä on kuulluksi tuleminen ja nuoren mielipiteiden kuunteleminen. Haastatteluista käy ilmi, että nuorten mielestä luottamus ja vuorovaikutus ovat perustana osallisuuden toteutumiselle: *”Osallisuus edellyttää sitä, että sä luotat siihen toiseen”,* *”Osallisuuteen vaikuttaa isona tekijänä vuorovaikutus ja sillei just se on kaiken perusta”*.

7.2 Osallisuutta edistäneet toimintatavat

Tässä käsitellään taulukossa 2 esillä olevat yhdistävät luokat 2–3: ”Kuinka osallisuus on toteutunut sijaishuoltopaikoissa” sekä ”Työntekijöiden hyvät toimintatavat osallisuuden näkökulmasta”. Kokemusasiantuntijoilta kysyttiin haastatteluissa, kuinka osallisuus on toteutunut heidän sijaishuoltopaikoissaan sekä mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat olleet edistämässä heidän osallisuuden kokemuksen syntymistä. Kaikki neljä haastateltavista nostivat esille, että joissakin sijaishuoltopaikoissa tehtiin yksilöllisesti nuorille viikko-ohjelmat, joihin he saivat itse vaikuttaa. Yksi haastateltavista myös nosti esille, että sijaishuoltopaikka myös jousti viikko-ohjelmasta tarvittaessa. Tämän haastateltavat olivat kokeneet hyvänä osallisuutena. Kaksi neljästä kokemusasiantuntijasta määritteli osallisuudeksi sen, että heillä on ollut mahdollisuus kieltäytyä toiminnasta tai aktiviteeteista. Haastateltavat kertovat kokeneensa tärkeäksi sen, että on saanut itse vaikuttaa siihen, mihin toimintoihin hän on halunnut osallistua. Tällaisissa tilanteissa nuoret olivat kokeneet, että heidän mielipidettään on kunnioitettu.

Haastatteluissa mainitaan mielipiteen kuuntelemisen tärkeys esimerkiksi koti-harjoitteluihin liittyen. Myös vaikutusmahdollisuuden harrastuksien sekä omien vaatteiden ostamisen osalta on koettu tärkeäksi. Yksi haastateltavista kertoi monipuolisista sijaishuoltopaikassa olleista harrastusmahdollisuuksista. Siellä nuorelle oli mahdollistettu maksulliset harrastukset. Toinen haastateltavista kertoi, että hänellekin olisi mahdollistettu maksulliset harrastukset, mutta hän ei niitä ikinä pyytänyt. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa tärkeäksi luottamuksen osoittamisen nuorta kohtaan ja positiivisen palautteen antamisen. Hän mainitsi, että positiivisen palautteen myötä hän huomasi myös itse kehittyneensä ihmisenä ja hän koki tulleen nähdyksi: *”Noi huomaa ja noi näkee, että mä kehityn ihmisenä. Toi on tosi semmonen hyvä fiilis”*.

Kaksi haastateltavista nosti esille osana osallisuuden toteutumista viikkokokoukset, joissa nuorten ääni pääsi kuuluviin. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen sijaishuoltopaikassansa nuoret ovat päässeet vaikuttamaan yhteiseen viikkoaktiiviteettiin. Kaksi haastateltavista kuvailee heille olleen tärkeää sen, että heitä on kohdeltu yksilöllisesti muiden nuorten joukossa. Joustaminen lapselle tärkeissä asioissa on koettu merkittävänä osana osallisuuden kokemuksen syntymisessä. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa olennaisena osana osallisuuden toteutumisessa sen, että hänen vahvuksiensa on tuettu.

Olin tosi tommonen kätevä käsistäni, tykkään koristella piparitaloja. Hankittiin runsaasti niitä välineitä. Tuossa osallisuus toteutui esimerkiksi siinä, että ei esimerkiksi ollut karkkipäivää lauantaisin, vaan joustettiin lapsen toiveiden ja taipumusten mukaan.

Yksi haastateltavista nosti esille kahdenkeskisen ajan tärkeyden ohjaajien kanssa osallisuuden toteutumiseksi. Haastateltava oli kokenut, että kahdenkeskeinen aika ja luottamussuhteen rakentuminen on perustana osallisuuden kokemuksen syntymiselle.

Oli sillee tosi kivaa, ku mä olin siellä viikonloppuna ja kukaan muu ei ollu siellä. Mä olin kahdenkesken ohjaajan kanssa, se oli tosi mukavaa keskustella asioista. Osallisuus edellyttää sitä, että sä luotat siihen toiseen. Kahenkeskeinen aika on sen edellytys, työntekijän kanssa.

7.3 Osallisuuden esteenä olleet toimintatavat

Tässä osiossa käsitellään taulukossa 2 esillä olevat yhdistävät luokat 4–5:

”missä asioissa osallisuus ei ole toteutunut sijaishuoltopaikoissa” sekä ”työntekijöiden kehitettävät toimintatavat osallisuuden näkökulmasta”. Haastatteluissa kysyttiin nuorilta, mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat olleet osallisuuden kokemuksen syntymisen esteenä. Nuoret mainitsivat haastatteluissa ongelmat liittyen lasten oikeuksien toteutumiseen, kuulluksi tulemiseen sekä puutteet arjen ja itsenäistymisen tukemisessa. Kolmessa haastattelussa mainitaan, että rajoja ja huolenpitoa koskevissa asioissa nuorta ei ole kuultu. Kaksi haastateltavaa mainitsee myös työntekijöiden lastensuojelulain vastaisen toiminnan, jolloin nuorta on rajoitettu ilman perusteita sekä salassapitovelvollisuuden rikkomisesta.

Yhden haastateltavan mukaan lastensuojelulaitoksen työntekijät ovat puhuneet nuoren asioista yleisissä tiloissa muiden nuorten ollessa läsnä: *”Tuli semmonen olo, et en halunnu puhua noille tietyille ohjaajille, ku ne tekee tolleen”*. Lasten oikeuksien vastaisesti on toimittu myös kehon ja huoneen ratsaamisella ilman riittäviä perusteita. Eräs haastateltava kuvailee edellä mainitun toiminnan olleen rutiinia sijaishuoltoyksikössä. Aina lapsen tullessa takaisin yksikköön nuori sekä huone on ratsattu. Yksi haastateltava on tuonut ilmi tyttöillä olleen kiellettyä puukeutua poikien vaatteisiin ja viikonlopun aktiviteetteihin osallistuminen on saatettu kieltää kirosanan sanomisesta. Toisessa sijaishuoltoyksikössä toimintaan on taas pakotettu osallistumaan vastentahtoisesti. Kaksi haastateltavaa kertoi haastattelussa kokeneensa vastaan tulleissa tilanteissa yksilöinnin puutteita. Esimerkiksi toisten nuorten sääntöjen vastaisesta toiminnasta on rajoitettu asiaan kuulumattomia nuoria. Kokemusasiantuntijat kertovat haastattelussa, että on tärkeää nähdä jokainen nuori yksilönä ja arvioida tilanteet sen mukaisesti. Liikkumisvapaudenrajoittamisen syinä on kokemusasiantuntijoiden mukaan voinut olla esimerkiksi huoneen siivoamatta jättäminen tai huumeseulatulosten odottaminen. Liikkumisvapaudenrajoittamisesta ei ole myöskään laadittu lastensuojelulain vaatimia rajoituspäätöksiä (LSL): *”Aika paljon kokemuksia, että rajotetaan ihan kummista syistä”*.

Arkeen liittyvissä asioissa lastensuojelulaitoksissa on rajoitettu syömistä. Nuorella ei ole ollut mahdollisuutta valita haluamaansa iltapalaa tai keittiöön menoa on rajoitettu. Yksi haastateltava kuvailee ruokailuun liittyvien asioiden olevan pieniä asioita, mutta sen vaikuttavan kokemukseen omista vaikutusmahdollisuuksista. Toinen kokemusasiantuntija kertoo, kuinka lakanat on saanut vaihtaa vain tiettyinä päivinä. Kolmannen haastateltavan mukaan, lääkinnällisissä asioissa nuoren kuukautisten ajankohtaa on hallittu e-pillereiden myötä työntekijöiden toimesta, eikä nuorelle itselleen ole annettu mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Osallisuuden toteutumattomuus on kahden haastateltavan kohdalla esiintynyt myös siten, ettei lastensuojelu ole tukenut harrastustoiminnassa. Nuorta rajoitettiin kirjojen lainaamisen suhteen liiallisen kirjojen lainaamisen takia tai nuorelle ei mahdollistettu nuoren toivomaa kuoroharrastusta. Kaksi nuorta mainitsi tästä syntyneen tunteen siitä, että ei ole oikeuksia.

Kolme nuorta mainitsi haastatteluissa, kuinka eivät ole joissakin sijaishuoltoyksiköissä saaneet vaikuttaa oman viikkonsa suunnitteluun, vaan nuoren arki oli suunniteltu valmiiksi nuoren puolesta. Haastatteluissa kerrottiin, että nuoren mielipidettä ei ole kuunneltu, minkä myötä osallisuuden toteutuminen ei ole ollut mahdollista. Yhden haastateltavan kokemuksen mukaan häneltä on evätty kotiin meno useamman vuoden ajan, ilman että asiaa perusteltiin. Yksi kokemusasiantuntijoista kertoo kokeneensa osallisuuden toteutumattomuudeksi pakottamisen palveluihin, kuten terapiaan tai kouluun. *”Kysyttiin mielipidettä, ja sanottiin aina, että sinä olet lapsi ja aikuiset päättävät”*,

Tuntuu että muut lähinnä jyrää mun mielipiteen yli, että vaikka mä yrittäisin sanoa sitä, niin siit niinku jopa rankaistaan, omien ajatusten ja tunteiden esille tuomisesta.

Haastatteluista käy ilmi nuorten kokeneen torjuvaa käytöstä työntekijöiden toimesta, mikä on vaikuttanut nuoren suhtautumiseen aikuista kohtaan:

Pitäisi miettiä, jos joku suhtautuu aina torjuvasti asioihin ja ongelmiin tulee tunne, ettei sitä kiinnosta tai se ei välitä. Vois olla silleen, ettei ois tekemisissä myöskään hyvissä asioissa, koska tuntuu ettei se välitä susta.

Osallisuutta on haastateltavien mukaan vaikeuttanut myös työntekijöiden arvaamaton käytös. Nuoret ovat saneet tiettyjen asioiden osalta hyvin eriäviä rektioita

työntekijöiltä. Tämä on yhden haastateltavan mukaan luonut epävarman olon kertoa asioita työntekijälle. Kahden haastateltavan kokemuksen mukaan työntekijöistä aistii aidon kiinnostuksen ja välittämisen puutteen lasta ja hänen asioitaan kohtaan. Yhden haastateltavan mukaan tämän kaltaisten kokemuksen myötä nuori ei halua jakaa positiivisiakaan kokemuksia työntekijöille. Yksi haastateltavista mainitsee esimerkkinä työntekijöiden puhelimen käytön työaikana. Hän mainitsee, että sen myötä hänelle on tullut merkityksetön olo työntekijöiden seurassa.

Kokemusasiantuntijoilla on ollut kokemuksia tilanteista, joissa vanhempia ei ole kuunneltu tai kunnioitettu. Kahden haastateltavan mukaan vanhempia ei ole otettu mukaan päätöksen tekoon, eikä heidän mielipidettään ole kuultu. Haastatteluista käy ilmi, että joissakin sijaishuoltoyksiköissä näyttäytyy valta-aselma nuoren, vanhempien ja työntekijöiden välillä. Yksi haastateltava on jakanut kokemuksensa valvotusta puhelusta vanhempien kanssa työntekijöiden epäammattimaiseen käytökseen liittyen. Tilanteessa työntekijät ovat pyöritelleet silmiään sekä lasta on uhattu puhelun lopettamisella, mikäli lapsi jakaa sijaishuoltoyksiköstä negatiivisia asioita. Sama haastateltava kertoo myös kokeneensa, että vaikka häntä on kuultu häntä koskevissa asioissa, häntä ei ole oikeasti kuunneltu.

Rehellinen keskustelu ja aito kuuntelu ammattilaisen ja nuoren välillä ovat kokemusasiantuntijoille tärkeitä. Esitettyjen jatkokysymysten myötä haastateltavat ovat kertoneet toivovansa rehellisiä perusteluja eri tilanteisiin ja erilaisille toimintamalleille. Kokemusasiantuntijat ovat kokeneet tilanteita, joissa nuorelle on luvattu selvittää jokin asia, mutta asiaan ei ole koskaan palattu. Kokemusasiantuntijan mukaan lasten liiallinen suojelu ei ole oikea tapa toimia, vaan asioista tulisi keskustella rehellisesti. Aito keskustelu olisi kokemusasiantuntijoiden mukaan mielipiteiden kysymistä myös nuorelta ja mahdollisuutta tuoda mielipiteitä esille, asiat käytäisiin läpi loppuun, eikä niitä tulisi jättää ”roikkumaan” tai nuoren ajatuksia ei tyrmättäisi.

Saatetaan ajatella, että lapsi unohtaa sen kuitenkin, jos me ei sanota siitä mitään, mutta ei se sitä ihan helpolla unohta. Siitä pitäisi keskustella, miksi joku asia ei onnistu nyt tai myöhemminkään.

7.4 Kokemusasiantuntijoiden toiveita

Tässä osiossa käsitellään taulukossa 2 esillä olevat yhdistävät luokat 6–7: ”kokemuksia lastensuojelun toimivuudesta” sekä ”kokemusasiantuntijoiden toiveita ja kehitysideoita sijaishuollon järjestäjille ja toteuttajille”. Kokemusasiantuntijat kertoivat haastatteluissa heidän toiveistaan ja ajatuksistaan lastensuojeluun liittyen. Eräs haastateltavista kertoi toivovansa, että nuori kohdattaisiin rohkeasti, välittämättä siitä, mikä tunnetila hänellä on päällä. Hän myös toivoi, ettei lapsen reaktiota pelättäisi. Haastateltava kuvaili, että lapset eivät välittämättä tiedä itsekkään tarvitsevansa aikuisten ihmisten aikaa tai jos he tietävät, eivät uskalla sitä pyytää tai kysyä: *”Jos ne ei oo koskaan saanu sitä, nii ne ei tiää, että ne tarvii sitä. Lapsi tarvitsee paljon asioita, joita se ei halua tai väittää, ettei se halua”*.

Kahden haastateltavan puheista nousi esiin vahvasti myös ohjaajien kanssa vietettävän kahdenkeskisen ajan tärkeys. Yksi haastateltavista mainitsi toivoneensa läsnäoloa myös arkisissa asioissa, kuten ruoanlaitossa tai kahdenkeskistä ohjaaja-aikaa sijaishuoltoyksikön ulkopuolella: *” Olisi ollut ihanaa, että sillä ruuanlaittovuorolla se ohjaaja tulis siihen. Ei sen tarvii ku pilkkoo vaikka pari purjoo, mutta siis se läsnäolo ois ollu siinä tärkeätä.”*, *” Ku on tekemistä samalla, niin siinä vois vähä tutustua lapseen ja osallisuus toteutuu paremmin ja saa mielipiteet paremmin esille”*.

Osallisuuden puutteellisuus on haastateltavien kokemusten mukaan vaikuttanut negatiivisesti nuorten itsenäistymiseen. Puolesta tekeminen ei nuorten mukaan ole tukenut itsenäistymisessä. Haastatteluissa nuoret kertovat kokemuksistaan esimerkiksi ruoan laitton opettamiseen tai rahan käytön opetteluun liittyen. Nuoret ovat kokeneet, että näissä asioissa ei ole tuettu riittävästi. Kyseinen epäkohta on haastateltavien mukaan näkynyt heidän arjessaan itsenäistymisen myötä. Kaksi haastateltavista nosti esiin toiveen yksilöinnistä. Nuorten haastatteluista nousi sille, että ohjaajat toimivat yksikön sääntöjen mukaan, eikä niistä ole joustonvaraa. Nuoret kokivat tämän olevan esteenä heidän tulevaisuutensa kannalta, sillä heidän mielestään he eivät tällöin opi arjen taitoja: *”Jollain tavalla*

myös haittaa sitä nuoren kasvua ja kehitystä, jos liikaa tehdään puolesta, eikä mitään saa tehdä ite”.

Mä oon vaikka monta kertaa sanonu, että hei enks mä voi ite ottaa, että mä oon tän ikänen kuitenkin, nii sitte sanotaan, että täällä on laitoksen säännöt. Mutta meitä kaikkia pitäis kattoo yksilöllisesti. Tilanne pitäis aina yksilöidä. Niin toi olis ollut tärkeetä, et se tilanne olis arvioitu, et ehkä tän nuoren kohalla, et se on siinä tilanteessa, että pitää alkaa oppia näitä asioita, eikä mennä vaan silleen, että no mutku tääl lukee näin tääl säännöis, että ei kukaan tee tälleen. Pitäis olla aina yksilöityä, mun mielestä.

Kahdessa haastattelussa mainittiin myös kirjaamiseen liittyvät ristiriidat. Kokeumusasiantuntijat tiedostavat, että kirjaaminen kuuluu ohjaajien työnkuvaan, mutta nuoret toivoivat, ettei kaikkea heidän kertomaansa kirjattaisi ylös, sillä heille syntyy siitä olo, että heitä arvioidaan jatkuvasti. Nuoret toivoivat pystyvän käymään ohjaajien kanssa keskustelua ihminen ihmiselle niin, että jotkut asiat pysyisivät myös yksityisinä: *”Esteenä puhumiselle monesti se, että pelkäsi mitä sieltä keskusteluista kirjataan ylös”.*

Miks mä en voi käydä ihmiseltä ihmiselle normaalia keskustelua, ilman että jokasta pientä yksityiskohtaa pitää kertoa muille ihmisille. Tuosta tulee vaan semmonen olo, että mua halutaan koko aika arvioida.

Useammasta haastattelusta nousi esiin se, että osallistavaa kirjaamista on hyödynnetty sijaishuoltopaikoissa, mutta sitä tehdään vielä melko vähän. Haastatelusta nousi esiin, että se on ollut kokemusasiantuntijoille mieluisaa ja tuoneen merkityksellisen olon.

Must se oli ihan sairaan kivaa. --- kysy sillee, että mitä sä haluat että tänne laitetaan ja mitä mieltä sä oot? Olin ihan sillee vau, mun mielipiteellä on väliä. --- ohjaaja tulee istuu mun kans alas ja haluat sä kirjoittaa, että kirjoitetaan yhdessä raportti. Toi oli tosi hyvä kokemus, että pyydettiin mukaan tommoseen.

8 Pohdinta

8.1 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli kartoittaa lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa. Tavoitteena oli selvittää, millä tavoin sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat omalla toiminnallaan edistää nuorten osallisuuden toteutumista. Työllä pyrittiin tuottamaan tietoa, jota lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset voisivat hyödyntää omassa työssään. Opinnäytetyössä haluttiin saada kuuluviin lastensuojelun sijaishuollossa eläneiden nuorten ajatuksia osallisuuden toteutumisesta sijaishuollossa. Tarkoituksena oli selvittää, mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymisessä ja toisaalta missä työntekijöiden toimintatavoissa on osallisuuden näkökulmasta vielä kehitettävää. Tutkimuskysymyksiksi on asetettu ”Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat edesauttaneet osallisuuden kokemuksen syntymistä” sekä ”Mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi”.

Opinnäytetyön aineisto hankittiin puolistrukturoitua teemahaastattelua hyödyntäen. Aineisto koostui neljän lastensuojelun sijaishuollossa eläneen nuoren kokemuksista ja pienen otannan vuoksi opinnäytetyön pohjalta ei voida tehdä laajempia yleistyksiä. Opinnäytetyössä tuodaan esille haastatteluun osallistuneiden kokemuksia ja ajatuksia aiheeseen liittyen. Opinnäytetyön tulokset toivat esille lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemuksia sijaishuollosta. Vastauksien perusteella voidaan todeta osallisuuden toteutuneen vaihtelevasti sijaishuolto paikan mukaan. Osallisuuden kokemuksen syntymisen tukena on ollut vuorovaikutussuhteen luominen työntekijän kanssa, työntekijän aito kuunteleminen sekä lapsen mukaan ottaminen päätöksentekoon sekä suunnitteluun. Osallisuuden esteenä koettu olleen muun muassa valta-asetelmat asiakas-ammattilais-suhteessa, työntekijöiden joustamattomuus sekä se, ettei nuorta ole kohdattu yksilönä. Esteenä osallisuuteen on koettu myös vaikutusmahdollisuuksien puuttumisen oman elämänsä suunnittelussa sekä perusteettomasti tehdyt rajoitustoimenpiteet.

Pajulammi (2014) on määritellyt osallisuuden niin, että ihmisellä on oikeus saada itseään koskevia tietoja sekä vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Osallisuuteen kuuluu, että ihmisellä on valta ja mahdollisuus tuoda ilmi oma mielipiteensä omaa elämää koskevissa asioissa. Tämän seurauksena yksilö voi tuntea itsensä arvokkaaksi. (Pajulammi 2014, 141.) Tulosten perusteella osallisuudeksi on koettu omiin asioihin sekä oman elämän kulkuun vaikuttaminen. Kokemusasiantuntijoiden vastausten pohjalta voi myös todeta osallisuuden kokemuksen syntymisen vaatineen sitä, että lapsi on otettu mukaan päätöksentekoon sekä suunnitteluun niin oman prosessin kuin arjenkin osalta. Kokemusasiantuntijat kokivat hyväksi osallisuudeksi sen, että he pääsivät osallistumaan oman arkensa suunnitteluun esimerkiksi tehdessään itselleen ohjaajan kanssa viikko-ohjelmaa. Vastauksista voimme päätellä, että osallisuudenkokemusta on edesauttanut vaikutusmahdollisuuksien saaminen. Thomaksen (2002, 174–176) mukaan eräänä osallisuuden muotona voidaan nähdä osallistumisesta kieltäytymisen. Tulosten perusteella nuoret ovatkin kokeneet kieltäytymisen mahdollisuuden itselleen tärkeänä osallisuuden muotona.

Saastamoinen (2010) mukaan sijaishuoltopaikan tulisi järjestää sinne sijoitetulle lapselle hoito ja kasvatus, mikä pitää sisällään lapsen arjesta huolehtimisen sekä perushoidon. Hoidon ja kasvatuksen tulisi kuitenkin yksilöidä lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. (Saastamoinen 2010, 1–2.) Yksi osallisuutta edistävä toimintatapa tulosten pohjalta on ollut tilanteiden ja asiakkaiden yksilöiminen. Tuloksista käy ilmi nuorten kokeneen tärkeäksi sen, että toiveet ja taipumukset otetaan huomioon ja tilanteet katsotaan yksilöllisesti. Osallisuutta sijaishuollossa on edesauttanut ammattilaisten kyky joustaa yksilön taipumusten ja mieltymysten mukaan. Tulosten pohjalta voidaan päätellä nuorten toivoneen vapautta tehdä itsenäisiä valintoja. Vastausten perusteella sijaishuollossa eläneet nuoret kokevat tärkeäksi esimerkiksi harrastustoiminnan mahdollistamisen ja nuoren vahvuuksien tukemisen.

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (2022a) julkaisussa kuvaillaan dialogisuutta käsityksenä siitä, kuinka ajattelemme ja olemme suhteessa toiseen ihmiseen. Dialogissa korostuu vuorokuuntelu ja siinä halutaan ymmärtää

vastapuolen näkemyksiä. Dialogisuudessa on tärkeää luoda luottamuksellinen ilmapiiri keskustelun ympärille. Se myös perustuu tasavertaiseen vastavuoroisuuteen sekä molemminpuoliseen arvostukseen. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2022a.) Mönkkösen (2018) mukaan negatiivisessa vuorovaikutussuhteessa voi näyttäytyä vallankäyttöä (Mönkkönen 2018, 2.1). Tutkimuskysymykseen, mitä työntekijöiden toiminnassa voisi kehittää osallisuuden vahvistamiseksi, löytyy tuloksista laajasti aineistoa. Tulosten pohjalta voidaan muodostaa kuva valta-asetelmien haitanneen osallisuuden kokemuksen syntymistä. Nuorten vastauksista käy ilmi heidän toivovan valta-asetelmien purkamista työntekijän ja asiakkaan väliltä. Saatujen tulosten perusteella tasavertainen dialoginen kohtaaminen ja kahdenkeskinen aika on ollut edellytyksenä luottamussuhteen syntymiselle. Luottamussuhteen rakentuminen työntekijän ja asiakkaan välillä on koettu olleen edesauttamassa osallisuuden kokemuksen syntymisessä.

Mönkkösen (2018) mukaan vuorovaikutus yksilöiden välillä näyttäytyy aitona läsnäolona, toistensa näkemisenä ja tilan antamisena toiselle. Jokainen yksilö tuo vuorovaikutustilanteeseen omat näkökulmansa. Tästä syystä luottamuksen tärkeys korostuu vuorovaikuttajien välillä. Ihmisillä on kyky aistia sanattomien viestien ja olemuksen perusteella paljon. Mönkkönen mainitsee asiakkaiden aistivan nopeasti, mikäli työntekijä esittää jotain muuta kuin on. (Mönkkönen 2018, 2.1.) Aito kuuntelu sekä todellinen läsnäolo koetaan myös asiakasnuorten näkökulmasta asiakas-ammattilaisuudessa tärkeäksi osaksi työskentelyä. Nuoret kaipaavat ammattilaiselta läsnäoloa ja kokemusta kuulluksi tulemisesta. (Hotari ym. 2013, 159–161.) Työntekijöiden oman toiminnan perusteleva tilanteissa, joissa toimitaan asiakkaan tahtoa vastaan, voi onnistuessaan olla kasvattamassa asiakkaan luottamusta työntekijään. Perusteluiden ollessa puutteellisia, vaarana on vuorovaikutussuhteen hajoaminen. (Vilén ym. 2002, 22–23.)

Tämän opinnäytetyön tulosten mukaan työntekijän luottamuksellisuus, läsnäolo, kuuntelu ja perustellut päätökset on koettu asiakkaan roolissa tärkeiksi. Nuorten toiveena onkin ollut, että työntekijät eivät vain kuulisi, vaan aidosti kuuntelisivat nuoria. Tulokset myös kertovat nuorten aistivan työntekijöistä sen, kuka on oikeasti kiinnostunut heidän asioistaan. Tulosten mukaan sijaishuollossa nuorille ei kuitenkaan aina perustella siellä tehtäviä toimia riittävän hyvin. Nuoret ovat

kokeneet tulleen tyrmätyksi ajatusten esille tuonnin yhteydessä, sillä heille ei ole aina perusteltu päätöksiä. Tulosten perusteella ei voida luoda kuvaa syistä, miksi nuorille ei ole perusteltu heidän elämäänsä koskevia päätöksiä. Mahdollista on, että Thomaksen (2002) esittämän teorian mukaisesti nuorien kohtaamien osattomuuden kokemusten myötä heidän osoittamansa mielenkiinto osallistumisesta kohtaan on vähentynyt ja tämän seurauksena työntekijöiden oletamus nuoren halukkuudesta osallistua on muodostunut vääränlaiseksi. On mahdollista, että tämän myötä työntekijät eivät koe aiheelliseksi perustella nuorille päätöksien syitä. (Thomas 2002, 88.)

Lastensuojelua on ohjaamassa useat eri lait ja asetukset. Lastensuojelulaki määrittelee rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytänteet. Lastensuojelulain 74 §, 1 momentti velvoittaa lastensuojelun työntekijöitä kirjaamaan poikkeuksetta lapsen kohdistetut rajoitustoimenpiteet. (LSL.) Saatujen tulosten perusteella lain edellyttämät toimintatavat eivät ole aina toteutuneet sijaishuoltopaikoissa. Tuloksissa jää epäselväksi syyt lain noudattamatta jättämiseen. Opinnäytetyön materiaalin pohjalta ei ole mahdollista vetää johtopäätöksiä syiden taustalla oleviin tekijöihin.

Lastensuojelulain 54 pykälässä määritellään sijaishuollossa elävien lasten oikeuksia pitää yhteyttä omaan lähiverkostoonsa. Pykälässä mainitaan lapsella olevan oikeus tavata omia vanhempiaan sekä pitää heihin yhteyttä esimerkiksi puhelimitse. Lastensuojelulain 52 § taas edellytetään lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa sijaishuoltopaikkaa tekemään yhteistyötä sijoitetun lapsen huoltajan kanssa. (LSL.) Tulosten perusteella nuoret ovat kokeneet näiden lainkohtien jääneen joiltakin osin toteutumatta. Nuoret ovat toivoneet, että vanhempia kuultaisiin paremmin ja valta-asetelmat poistuisivat työntekijöiden ja vanhempien väliltä. Tuloksien perusteella ei voida luoda kuvaa toimintaa selittävästä tekijöistä.

8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Jotta tutkimuksessa saatujen tulosten voidaan Tutkimuseettisten neuvottelukunnan mukaan ajatella olevan uskottavia ja luotettavia, tulee tutkimus olla tehty noudattaen hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Näin ollen tieteellistä tutkimusta voidaan pitää eettisesti hyväksyttävänä. Hyvä tieteellinen käytäntö on osaltaan tutkimusorganisaatioon kuuluvaa laatujärjestelmää, jota ohjaa laki. Tutkimuseettisen lautakunnan mukaan tieteellisen käytännön lähtökohtia on yhdeksän. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Tutkimuksessa tulee noudattaa yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Toiminnan tulee läpi tutkimuksen perustua rehellisyyteen. Tutkimusta tehdessä tulee huomioida tutkimuksen kriteerit ja eettisyys kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuksen tulokset tulee esittää avoimesti. Viittaaminen muiden tutkijoiden tekemiin töihin tulee toteuttaa eettisten periaatteiden mukaisesti ja muita tutkijoita kunnioittaen. Tutkimuksen suunnittelu ja toteutus sekä siinä syntyneet tietoaineistot tulee tallentaa tieteelliselle tiedolle laadittujen asetusten määrittämällä tavalla. Tutkimukseen tulee olla hankittuna vaaditut luvat. Hankkeen aikana tutkimuksessa tulee sopia oikeudet, periaatteet, vastuut ja velvollisuudet kaikkien tutkimukseen osallistuvien osapuolten kanssa. Ennen tutkimusta tulee sopia myös aineistojen säilyttämiseen ja käyttöoikeuksiin liittyvät asiat. Kaikkien osapuolten tulee hyväksyä sovitut asiat. Kaikille asianosaisille tulee ilmoittaa rahoitusta koskevat asiat ja muut sidonnaisuudet. Rahoituslähteet tulee raportoida tuloksien julkaisun yhteydessä. Mikäli on syytä epäillä tutkijoiden olevan esteellisiä tutkimuksen toteuttamisen osalta, tulee tukijan luopa kaikista arviointiin ja päätöksiin liittyvistä asioista tutkimukseen liittyen. Tutkimusorganisaatioissa tulee huomioida hyvä henkilöstö- ja taloushallinto. Organisaatioissa on huomiotava tietosuojaan liittyvät asiat. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Tässä opinnäytetyössä on noudatettu tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia tieteellisen käytännön lähtökohtia niiltä osin, kuin ne liittyvät opinnäytetyön toteuttamiseen. Opinnäytetyön toteutuksessa ei ole tarvinnut ottaa huomioon esimerkiksi henkilöstöhallintoon, rahoitukseen ja taloushallintoon liittyviä

seikkoja, sillä opinnäytetyö on toteutettu ilman oppilaitoksen tarjoamaa tai sen ulkopuolista rahoitusta.

Tutkimuseettinen perspektiivi on huomioitu kokemusasiantuntijahaastatteluiden yksityisyydensuojassa sekä tietoturvassa. Haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen on ollut tärkeä lähtökohta yksityisyydensuojan näkökulmasta, sillä aineiston anonymi käsittely on mahdollistamassa haastatteluissa avoimemman vastaamisen. Aineiston käsittelyssä ei ole voitu ottaa riskiä haastateltaville koituvasta henkilökohtaisesta haitasta. Haastatteluiden toteuttamisen aikaan vallinneesta koronatilanteesta johtuen, sekä haastateltavien maantieteellisen sijainnin vuoksi, haastattelut toteutettiin etänä tietokonetta apuna käyttäen. Tämä mahdollisti osaltaan haastateltavien anonymiteetin ja haastateltavilla oli mahdollisuus itse päättää, pitävätkö he kameran päällä haastattelun aikana. Varmuudella ei voida kuitenkaan kertoa, olisivatko tutkielman tulokset olleen erilaisia, jos haastattelut olisivat toteutuneet kasvotusten. Tietoturvan huomioidussa on pidetty huolta, ettei nauhoitetut haastattelut tai litteroinnit päätyneet sivullisten henkilöiden haltuun. Haastatteluista syntynyt aineisto on litterointivaiheesta lähtien koodattu niin, ettei siitä voi havaita, kuka haastateltavista on kulloinkin tuonut esille näkökulmansa. Opinnäytetyötä varten tehdyissä haastatteluissa on kiinnitetty huomiota myös tieteen eettisyyden näkökulmasta tärkeänä pidettyyn osallistujien vapaaehtoisuuteen. Kaikki haastateltavat ovat vapaaehtoisesti päätyneet mukaan haastatteluihin.

Eettisesti hyväksyttävän opinnäytetyön toteuttamisen kannalta on tärkeää, että sen toteuttamisessa on noudatettu yleistä tarkkuutta, huolellisuutta ja rehellisyyttä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Opinnäytetyössä nämä näkökulmat on huomioitu tiedon avoimella esittämisellä sekä järjestelmällistä lähdeviittaustekniikkaa hyödyntämällä. Lähteiden järjestelmällisen ja avoimen esittämisen pyrkimyksenä on ollut mahdollistaa lukijalle omien ja lainattujen tuotosien erottaminen toisistaan. Järjestelmällisen lähdeviittaustekniikan hyödyntäminen on ollut myös edesauttamassa inhimillisten virheiden vähentämisessä esimerkiksi plagioinnin näkökulmasta. Opinnäytetyön teoria-aineisto koostuu ajantasaisesta tutkimuskirjallisuudesta, tieteellisistä artikkeleista sekä asiantuntija- ja tutkimuslaitoksien julkaisuista. Näin on pyritty varmistamaan, että

opinnäytetyöhön linkitetty teoretieto on luotettavaa, validia ja tutkittua. Tutkijoina opinnäytetyössä on ollut kaksi tekijää, joten aineiston luotettavuutta ja eettisyyttä on tarkasteltu kahden henkilön toimesta. Se on osaltaan ollut vaikuttamassa opinnäytetyön luotettavuuteen.

Uskottavuus, siirrettävyys sekä vahvistettavuus koostavat laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerit. Uskottavuus pitää sisällään tuloksien selkeän kuvauksen niin, että lukijalla on mahdollisuus oivaltaa analyysin tekotapa. Aineiston keruun sekä analyysin selkeä kuvaus sekä tutkimuskontekstin avaaminen ovat lisäämässä luotettavuutta tulosten siirrettävyyden ja vahvistettavuuden kontekstissa. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 198.) Näin ollen tutkijan tehtävänä on raportissaan antaa lukijalle uskottava selitys siitä, kuinka aineisto on koottu ja analysoitu. Tämä edesauttaa lukijan mahdollisuuksia arvioida tutkimuksen tuloksia. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden tarkasteluun ei kuitenkaan ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa painottuu sen sisäinen johdonmukaisuus, eli sitä arvioidaan kokonaisuutena. Tutkimuksessa tulisi käydä ilmi tutkimuksen kohde ja sen tarkoitus, omat sitoutumiset tutkijana tutkimukseen, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija-tiedonantaja-suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus sekä tutkimuksen raportointi. Näiden asioiden tulisi myös linkittyä suhteessa toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 6.3.)

Valitut menetelmät sopivat opinnäytetyön toteutukseen hyvin. Kerätty aineisto vastasi asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja tavoite kokemusasiantuntijoiden näkökulmien esiin tuomisesta täyttyi. Vaikka nuorten mielipiteet ja kokemukset olivatkin samansuuntaisia, on tärkeää kuitenkin muistaa jokaisen heistä olevan yksilö. Tutkimustuloksissa on huomioitava myös haastatteluun osallistuneiden kokemusasiantuntijoiden määrä, sillä haastattelut toteutettiin pienellä otannalla. Alkuperäisenä tavoitteena oli saada haastateltavaksi viisi haastateltavaa, mutta aikatauluongelmien ja haastateltavien vaikean saatavuuden vuoksi opinnäytetyössä on päädytty neljään haastateltavaan. Suuremmalla otannalla olisi voinut olla mahdollisuus saada kattavampi kuva opinnäytetyön aiheeseen liittyen. Pienestä otannasta huolimatta saturaatio joltakin osin pääsi tapahtumaan.

Aineistossa saatiin toistoa useammista teemoista. Huomionarvoista on myös se, että tässä opinnäytetyössä näkökulma on ainoastaan kokemusasiantuntijoilla. Lastensuojelun sijaishuollon ohjaajien haastatteluista olisi voinut nousta esiin uutta tietoa ja näkökulmia aiheeseen liittyen.

8.3 Ammatillinen kasvu

Ammatillisen kasvun käsite kuvastaa elinikäistä oppimista. Ammatillinen kasvu voidaan saavuttaa pitkäjänteisen oppimisprosessin tuloksena ja se vaatii osaamisen ylläpitoa sekä sen jatkuvaa kehittämistä muuttuvien ammattitaitovaatimusten mukaan. Kasvu asiantuntijuuteen edellyttää ammattilaisen kykyä oman toiminnan arviointiin. (Elomaa & Mikkola 2018, 11; 65.)

Opinnäytetyön aiheen löytäminen ja valitseminen oli melko helppoa. Lasten oikeudet ja lastensuojelu työkenttänä ovat olleet molemmille tutkijoille tärkeitä. Opinnäytetyön teemat ja asiakasryhmä olivat ennestään tuttuja ja pyrkimyksenä olikin syventää jo olemassa olevaa tietoa aihepiirin ympäriltä. Oppiminen aiheeseen ja teemoihin liittyen syveni opinnäytetyötä tehdessä. Kuva siitä, kuinka monimutkainen ja moniulotteinen käsite osallisuus on ja kuinka tärkeänä osana laadukasta sijaishuoltoa sen mahdollistaminen koetaan, vahvistui. Opinnäytetyötä tehdessä olemme molemmat työskennelleet lastensuojelun sijaishuollossa, joten olemme kyenneet havainnoimaan aihepiiriä ja toteuttamaan teoriaa myös käytännössä. Valmiutemme työskennellä lastensuojelussa osallisuuden teeman ympärillä vahvistui opinnäytetyön prosessin aikana.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että kokemusasiantuntijat ovat sijaishuollossa joutuneet kohtaamaan työntekijöiden toiminnan vuoksi paljon osattomuuden kokemuksia. Koemme, että lastensuojelun sijaishuollossa tulisi kiinnittää osallisuuteen aiempaa paremmin huomiota. Kokemusasiantuntijahaastatteluiden myötä vahvistui myös kuva siitä, kuinka tärkeitä kuuntelu, aito läsnäolo sekä asiakkaiden yksilöiminen on osallisuuden näkökulmasta. Opinnäytetyöprosessin aikana syvensimme tietouttamme osallisuudesta ja siitä, kuinka sitä toteutetaan laadukkaasti lastensuojelun sijaishuollossa. Tulevina sosionomeina

pyrkimyksenämme onkin ottaa osallisuus laadukkaasti huomioon kaikkien asiakasryhmien parissa työskennellessämme. Prosessin aikana opimme työskentelytapoja osallisuuden tukemiseen liittyen. Tulevaisuudessa kykenemme laadukkaammin ja monipuolisemmin tukemaan asiakkaita heidän osallisuudessaan.

Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan ollut mielenkiintoinen ja aikaa vievä prosessi. Se on vaatinut pitkäjänteistä yhteistyötä työparina, sekä myös toimeksiantajan ja ohjaavan opettajan kanssa. Työn valmistuminen on edellyttänyt hyviä yhteistyötaitoja, joustamista sekä toisten huomioonottamista prosessin eri vaiheissa. Koemme, että vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen kehittyminen on näkynyt ammatillisena kasvuna opinnäytetyöprosessin aikana.

8.4 Opinnäytetyön prosessi, hyödynnettävyys ja jatkokehitysideat

Opinnäytetyö on oppimisprosessi, jonka avulla opiskelijalla on mahdollisuus kehittää ja todentaa omia valmiuksiaan tiedon ja taidon soveltamisessa opinnäytetyöhön valitun aiheen asiantuntijana. Opinnäytetyöprosessi on kolmivaiheinen ja se koostuu suunnitelma-, toteutus- ja raportointivaiheista. Opinnäytetyössä opiskelijat tekevät yhteistyötä opinnäytetyön toimeksiantajan sekä ohjaavan opettajan kanssa. Opinnäytetyön tekemisen päävastuu on kuitenkin tekijällä itsellään ja prosesseissa korostuu vahvasti itsenäisen työskentelyn taito. (Karelia-ammattikorkeakoulu 2023.)

Opinnäytetyöprosessi oli pidempi, kuin alkuperäinen suunnitelma oli. Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2022 aihepiirin valinnalla. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa opinnäytetyön ideana oli perehtyä yleisellä tasolla työntekijöiden merkitykseen lastensuojelun sijaishuollossa olleiden lasten ja nuorten elämään. Rajasimme kuitenkin aiheen sen laajuuden vuoksi koskemaan osallisuutta. Valitsimme menetelmiksemme laadullisen tutkimuksen sekä puolistrukturoidun haastatteluun, sillä ne mahdollistivat kokemusasiantuntijoiden mukaan ottamisen, vapaamuotoisemman haastattelun sekä tarkentavat kysymykset. Opinnäytetyö oli tarkoituksena saada valmiiksi loppuvuonna 2022. Opinnäytetyön valmistumisen pitkittymiseen oli vaikuttamassa haastateltavien hankala löytyminen

aikataulun mukaisesti sekä raportointivaiheeseen sijoittunut opinnäytetyön tekijöiden vaihtojakso ulkomailla. Näiden asioiden valossa opinnäytetyön valmistuminen alkuperäisen suunnitelman mukaisesti ei ollut mahdollista.

Opinnäytetyön tutkimustulokset tuovat tarpeellista ja hyödyllistä tietoa lastensuojelun sijaishuollossa toteutettavasta työstä osallisuuden näkökulmasta. Tuloksista voivat hyötyä kaikki lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset. Tulokset ovat myös hyödyllisiä, kun lähdetään kehittämään lastensuojelun sijaishuollossa tehtävää työtä osallisuuden näkökulmasta. Tutkimustulokset voivat näin ollen olla hyödyllisiä yhteiskunnallisella tasolla. Opinnäytetyöllä kerättyä tietoa voidaan hyödyntää myös sijaishuoltopaikoissa työntekijöille suunnattavien koulutuksen suunnittelussa. Tuloksista on nähtävillä esimerkiksi rajoitustoimenpiteisiin liittyvät epäkohdat. Sijaishuoltoa järjestävät yksiköt voivat pohtia, tulisiko koulutusta rajoitustoimenpiteiden toteuttamisesta lisätä heidän yksiköissään.

Opinnäytetyömme jatkokehitysideana voisi olla tutkimus sijaishuollon työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista aihepiirin ympäriltä. Jatkotutkimuksen kautta olisi mahdollista saada tietoon esimerkiksi selittäviä tekijöitä osallisuuden toteutumattomuuteen johtavista syistä muun muassa rajoitustoimenpiteiden sekä vanhempien kuuntelemattomuuden osalta. Onko mahdollista, että rajoitustoimenpiteisiin ja osallisuuden toteutumattomuuteen liittyvä puutteellinen toiminta voisi johtua esimerkiksi resurssien puutteesta, riittämättömästä koulutuksesta asiaa koskien tai kiireestä työpaikoilla? Asiaa voisi tutkia esimerkiksi resurssien sekä työntekijöiden kompetenssin näkökulmasta.

Lähteet

- Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.
- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2009. Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu- Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa (Bardy, M (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy (165–176)
- Elomaa, L. & Mikkola, H. 2008. Näytön jäljillä- Tiedonhaku näyttöön perustuvassa hoitotyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu
- Eronen, T. & Laakso, R. 2016. Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1 Hallintolaki 434/2003
- Heikkilä, M., Rantaeskola, S. & Suikkanen-Malin, T. Lapsen edunvalvonta Lastensuojelu- ja rikosprosessissa. 2018. Tyrvää-Vammala-Sastamala: Warelia.
- Hietala, O. & Rissanen, P. Yhteiskehittäminen uudenlaisen vastavuoroisuuden virittäjänä. Teoksessa Pohjola A., Kairala M., Lyly H. & Niskala A. (toim.) 2017. Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystieteissä. Vastapaino.
- Hotari, K-E., Oranen, M & Pösö, T. 2013. Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu- Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa (Bardy, M (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy (149–164)
- Hyvärinen, M; Suoninen, E & Vuori, J. 2022. Haastattelut. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/1.3.2023>.
- Juhila, K. 2023. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/> 29.3.2023.
- Kallio, A. 2023. Litterointi. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointi/> 29.3.2023.
- Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2023. Opinnäytetyön ohje- Opinnäytetyö ammattikorkeakouluopinnoissa. <https://libguides.karelia.fi/c.php?g=679019&p=4838866> 17.4.2023.
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. 2020. Asiakkaan ääni- osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet: Tampere: Tampere University Press, 267–293. <https://core.ac.uk/download/pdf/354675482.pdf> 25.2.2023
- Kääriälä, A. & Hiilamo H. 2023. Sijaishuollon laatua ja vaikuttavuutta on parannettava. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146464/YP2302_K%C3%A4ri%C3%A4l%C3%A4%26Hiilamo.pdf?sequence=1 3.5.2023.

- Laiho, J. 2013. Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Tampereen yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84576/gradu06721.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 1.5.2023.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
 Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996
- Laki sosiaalialan asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
 Lastensuojelulaki 417/2007
- Lastensuojelun keskusliitto 2022. Yhteiskunnan tulee turvata lapselle vaikuttava ja välittävä sijaishuolto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2022/06/LSKL-Sijashuollon-Politiikkasuositus.pdf>
 16.4.2023.
- Marttunen, M. & Karlsson, L. 2013. Nuoruus ja mielenterveys. Teoksessa: Viialainen, Riitta (toim.) Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110484/THL_OPA025_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y 25.2.2023.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus Oy. (E-Kirja)
- Nivala, E. & Rynnänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagogiikan aikakauskirja, vuosikirja 2013, (14), 9–41.
- Nousiainen, K., Petrelius, P. & Yliruka, L. 2016. Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/ty%c3%b62016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 25.2.2023.
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nurmi, K. 2015. Lasten osallisuus lastensuojelussa työntekijöiden jäsentämänä. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97294/GRADU-1433742740.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 1.5.2023.
- Osallisuuden aika ry. 2023. <https://osallisuudenaika.fi/mika-osallisuudenaika>
 29.3.2023.
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Palsanen, K. 2013. Yhteistutkiminen, versio 2.0. Opas sosiaalityöhön. Socca, Perhehoitolaki 263/2015
 pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2023. Lastensuojelu. <https://stm.fi/lastensuojelu>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- Sotokuva. 2023. Lastensuojelun laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannukset, euroa/asukas. <https://sotokuva.fi/fi/#/chart?serviceAreaId=757®ionCategory=HYVINVOINTIALUE&searchTerm=lastensuojelun®ions=658&freeze=false&sortByYear=false&absValue=false&munSortOrder=0&showMinAndMaxValues=false&showLowAndHighValues=false&showChartValues=true&previousView=chart&dimensionId=14&indicatorId=3777®ionId=658> 16.4.2023.

- Suomen perustuslaki 731/1999
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Yhteiskehittäminen. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/yhteiskehittaminen> 7.11.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022a. Dialogiset toimintatavat. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat>. 11.4.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022b. Kokemusosaaminen. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/osallisuutta-edistava-hallintomalli-tukee-osallisuustyon-johtamista/kokemusosaaminen> 5.3.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023a. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> 1.5.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023b. Nuorten hyvinvointi. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-hyvinvointi#Koulunk%C3%A4ynti_ja_osallisuus 27.4.2023.
- Thomas, N. 2002. Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation. Bristol: The Policy Press
- Tilastokeskus. 2022a. Tiedonkeruumenetelmät. <https://www.stat.fi/keruu/menetelmat.html> 4.4.2023.
- Tilastokeskus. 2022b. Tiedonkeruumenetelmän valinta. https://www.stat.fi/tup/htpalvelut/haastutk_toiminta_tiedonkeruu.html 29.3.2023.
- Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa: Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy.
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospäivätyön mallinnus. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen työpaperi 23/2017. Helsinki: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_nettti%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y 27.4.2023.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. E-Kirja
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf 29.3.2023.
- Vilén, M., Leppämäki, P & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy
- Vuori, J. 2023. Laadullinen sisällönanalyysi. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> 29.3.2023.

Haastattelukysymysrunko

1. Voisitko kertoa hieman sijoitustaustastasi?
2. Miten sinä määrittelet osallisuuden?
3. Kuinka osallisuus näyttäytyi sijaishuoltopaikassasi?
4. Millä tavalla koet tulleesi kuulluksi lastensuojelun asiakkaana?
5. Kuinka sinä sait osallistua oman arkesi suunnitteluun?
6. Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat tukeneet osallisuuden kokemuksen syntymistä?
7. Mitkä työntekijöiden toimintatavat ovat olleet osallisuudenkokemuksen syntymisen esteenä?
8. Millä tavoin huoltajasi ovat olleet mukana elämässäsi sijoituksen aikana?
9. Millä tavoin koet työntekijöiden tehneen yhteistyötä perheesi kanssa sijoituksen aikana?
10. Mitkä asiat työntekijöiden toiminnassa olet kokenut tärkeäksi ajattellessasi tulevaisuuttasi?
11. Kuinka olet päätenyt osallisuuden aika ry:n toimintaan mukaan?